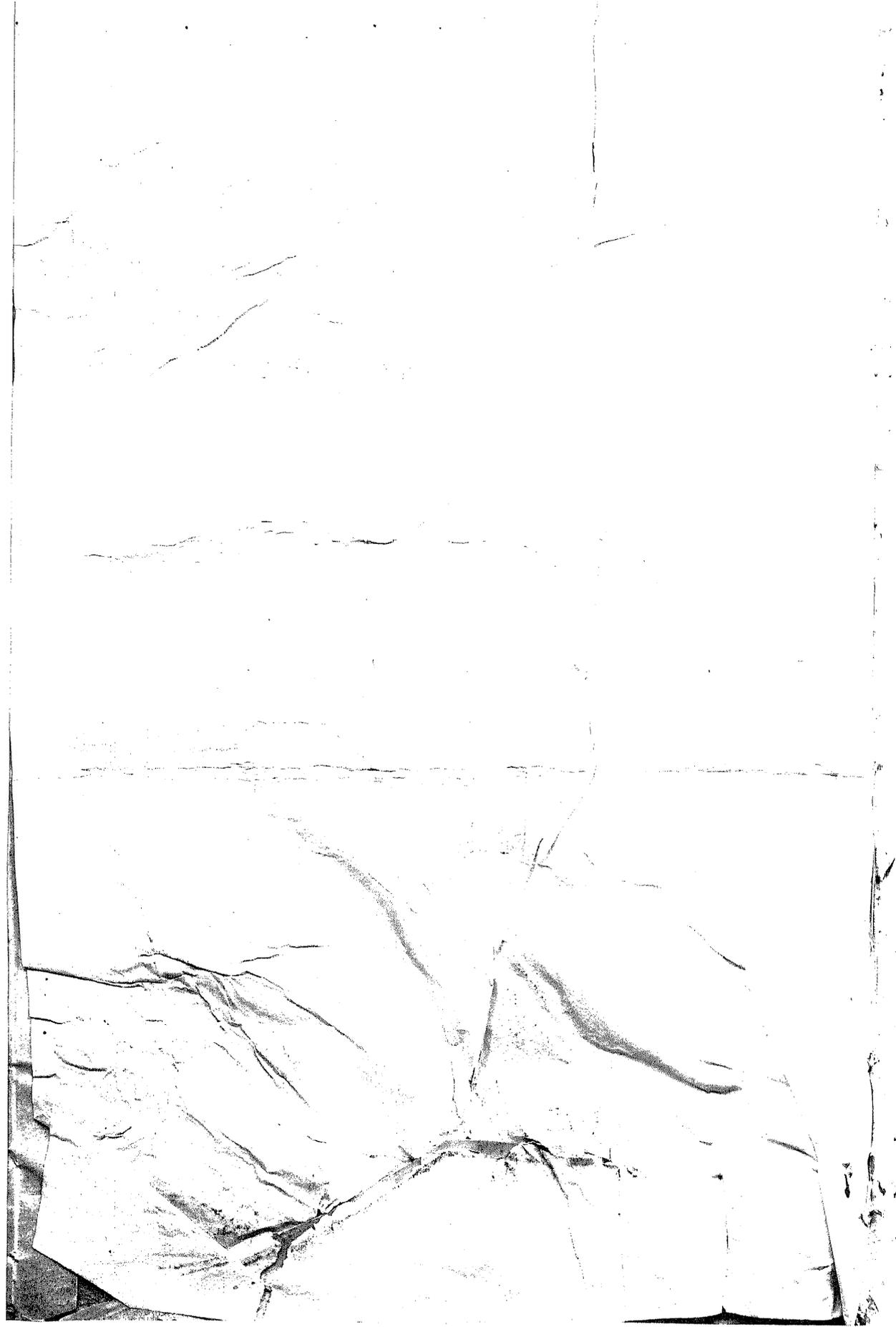

3
8-122

3 400 16 MADE IN U.S.A.

QVÆ IN SECVNDA CLASSE
HABENTVR.

HIPPOCRATIS De Aere, Aquis, & Locis liber, Iano Cornario interprete, Nunc primum ad antiquissimi exemplaris fidem pluribus in locis ab Augustino Gadaldino emendatus. In quo alia etiam libri dispositio, partim ex eodem vetusto codice græco, partim ex coniectura, indicatur. folio. 2

GALENI De Alimentorum Facultatibus libri tres, Martino Gregorio interprete, ad exemplarium græcorum fidem ab Augustino Gadaldino, non paucis in locis ad exemplarium Græcorum veritatem, expurgati. 7

De Succorum Bonitate, & Vitio liber, à Iulio Alexandrino medico Tridentino olim translatus, & diligenter nunc recognitus. 33

In librum de Salubri Diæta commentarius, Hermanno Gruserio Campensi interprete, nuper recognitus. 39

De Attenuante Diæta liber, Martino Gregorio interprete. 43

De Piffana liber, ab Hieronymo Donzellino in latinum versus. 46

De Paruæ Pilæ Exercitio liber, Valerio Centannio Vicentino interprete, recognitus. 48

De Cognoscendis, curandisq; animi morbis, quas perturbationes latini appellant liber, Bernardino Donato Veronensi interprete. 50

De Cuiusque animi peccatorum notitia, atque medela libellus, à Iunio Paulo Crasso Patauino & translatus, & ab eo diligenter etiam recognitus. 56

De consuetudine liber, ab Augustino Gadaldino ad verbum ferè latine expressus. 60

De Sanitate Tuenda libri sex, Thoma Linacro Anglo interprete, ad antiquorum exemplarium Græcorum fidem aliquot in locis ab Augustino Gadaldino emendati. 62

Ars Tuendæ Sanitatis, num ad medicinalem artem spectet, an ad exercitatoriam, ad Thrasybulum liber, à Iunio Paulo Crasso Patauino & conuersus, & diligentissime nunc recognitus. 101

HIPPOCRATIS
DE AERE AQVIS ET LOCIS
LIBELLVS.

IN QVEM GALENI COMMENTARIA DESIDERANTVR.

Ioanne Cornario interprete

Nuperrime ab Augustino Gadaldino non paucis in locis ad antiquissimi exemplaris Græci fidem emendatus.

In nostro codice græco vetustissimo, ex quo omnia ferè, quæ in margine huius libri adnotauimus, excerpta sunt, titulus est, *ἡ ἐπεὶ τὸ ἀέρον, τὸ ὕδρον, καὶ τὸν ἀέρα, ἀέρον, ἀέρον.* id est de Aeribus, Locis, Aquis, Temporibus, Ventis, stellis. Et totus hic liber ita est dispositus. In capite secundo post dictiones, *estate quidem calide, hyeme verò frigide,* sequitur statim ea verba, quæ sunt post quatuor versus, videlicet, *hominesq; capita humida, ac pituitosa,* &c. vsq; ad finem capitis. Postea sequitur. *Volo autem de Europa, & de Asia demonstrare &c.* quod est principium capitis septimi vsq; ad verba, *quantum saltem mihi in ca-re est compertum.* Postea sequitur. *De iis verò, qui ad dextram hyperii,* &c. quod est principium octauum capitis vsq; ad verba, *De natura ergo, ac diuersitate, & forma eorum, qui Asiam, & Europam incolant, ita habeat:* quod est principium capitis noni. Postea sequitur, *Asiam plurimū differre dico ab Europa secundum naturas,* &c. quod est positum in capite septimo, non procul à principio vsq; ad finem illius capitis. Postea sequitur: *Quod autem timidiores, effeminatioris, ac imbelles præ Europæis,* &c. quod est positum in primo versu cap. 9. vsq; ad finem libri. Deinde sequitur, *De reliquis autem aquis incipere narrare volo,* quod est principium cap. 3. vsq; ad finem quinti capitis. Deinde, *Et quæ quidem vrbes bene sitæ sunt,* quod est in quarto versu cap. 2. vsq; ad verba. *Et phagædenas ex omni occasione oboriri verisimile est, si vlcus fiat,* quod est in septimo versu illius capitis. Deinde. *Et intestinorum lenitates, & aqua intercus ferè reliquis morbis,* &c. quod est in cap. 6. paulo post mediū vsq; ad finem illius capitis. Ita vt nihil omittatur, nisi illa verba, quæ sunt in octauo versu secundi capitis, videlicet. *Si verò hyems frigida sit,* quæ tamē verba re vera superflua sunt. Quin & in libro de vulneribus capitis, in què nescio quo modo magna huius libri pars irrepfit, legi debet, non τὸ δὲ χειμῶνος χειρῆ, sed τὸ δὲ χειμῶνος χειρῆ, id est hyeme verò frigide, scilicet aqua, vt indicetur post has tres dictiones, continuari, ac sequi debere, *hominesq; capita humida, ac pituitosa,* &c. Sed quicquid sit de reliquis capitibus, secundū certe, & sextū videntur satis confusa esse, ac meliorem ordinem requirere, aliqua etiā in sexto superflua esse. Nunquid ergo non esset mala horū duorum capitū dispositio, si post verba, *estate quidem calide, hyeme verò frigide,* quæ, vt dixi, sunt posita in secundo capite, statim sequeretur in eodē capite, *hominesq; capita humida, & pituitosa,* &c. vsq; ad finem capitis, vt etiā est in meo antiquo codice? siq; in hoc etiā eodem capite, vel in fine ipsius post dictiones, *eo quòd multum temporis inter matutinum, ac vespertinum intercedit,* vel in aliqua alia eiusdem capitis parte, reponerentur ea verba, quæ sunt in quarto versu capitis, videlicet: *Et quæ quidem vrbes bene sitæ sunt ad solem, & ad vètos, & bonis aquis vtuntur, hæc miras à talibus mutationibus afficiuntur: quæ verò aquis palustribus, ac lacustribus vtuntur, & non bene sitæ sunt ad ventos, & ad solem hæc minus.* Verba autē sequentia, videlicet: *Et si quidē æstas sicca fuerit, citius sedantur morbi: si verò pluuiosa, diuturni fiunt: & phagædenas ex omni occasione oboriri verisimile est, si vlcus fiat,* colloca-rēt in sexto capite, post verba, *Quare de repente æstate accedente, & ardore, ac mutatione contingente, hi morbi incidunt,* ita vt post verba, *si vlcus fiat,* statim sequeretur, *Et intestinorum lenitates, & aqua intercus, &c.* vt est in meo codice veteri? Ea autē verba, quæ sunt prope finem capitis sexti, videlicet, *Si verò hyems borealis sit, & sicca: ver autem astringit, & pluuiosum, æstate lippitudines fiunt sicca: pueris, & mulieribus febris,* quamuis in codicibus græcis habeantur, superuacanea tamē esse videntur: nos terq; etiam interpres in postrema sua editione consulto ea omisit, tanquam eorum sensus idem, clariorq; admodum, in eiusdem capitis initio habeatur.

De Ceratij, id est Siliquis.

CAP. 33. E

Ceratia, quorum tertia syllaba per litteram t & scribitur & pronunciat, nihil habet cum ce...

De Cappare.

CAP. 34.

Capparis planta est fruticosa, plurima in Cypro proueniens. Facultas autem ipsi inest tenuium...

De Sycomor.

CAP. 35.

Lantam sycomorā vidi in Alexandria vna cum fructu, parua ficu alba ad similem. Is fructus...

De Persio.

CAP. 36.

Hanc etiam plantam vidi in Alexandria, ex magnisq; & ipsa est arboribus. Narrant autem...

De Citrio.

CAP. 37.

Id quoque malum Medicum appellant, qui id agunt, ut quae loquuntur, nemo intelligat, quavis...

De Fructibus Plantarum Agrestium, inter quos sunt Quercuum Glandes. CAP. 38.

Omibus hominibus mos est eas plantas vocare agrestes, quae sine ulla agricolae industria in...

A. I. 2. t. 2. cap. 193. fol. 111. e

A. I. 2. t. 2. c. 138. fol. 115. c

A. I. 2. t. 2. cap. 22. fol. 101. b

A. I. 2. t. 2. cap. 116. g. h

καταποτοίς.

A pro frumentaceis edulij sunt vsi. Prius autem glandes huiuscemodi, suis erant pabulum: Tunc...

A. I. 2. t. 2. cap. 279. fol. 130. h

De Alimento, quod a Plantis ipsis sumitur.

CAP. 39.

Non modo plantarum semina ac fructus, sed etiam integras ipsas saepe numero mandimus:...

A. I. 2. t. 2. cap. 441. fol. 144. c

De Lactuca.

CAP. 40.

M Vlti medici, quemadmodum fructibus autumalibus ficus, ita hoc olus alijs omnibus ante po...

* Graecorum codicif hoc in loco alij habent κατὰ ποτοίς, alij vero κατὰ ποτόν: ex scdo tamen Dioscoridis libro, capite de faba aegyptia vñ legendum esse κατὰ ποτόν, id est arcule.

ventrem, qui alioqui non erat natura calidus: æque vero & refrigeratum alterum, quãvis non esset. E natura frigidus: ad eundem modum & caput, & iecur, & lienem, atque etiam alias partes, aliarum quandoq; intemperantijs affici, cum aut ipsa haudquaquam læsa in proprio temperamẽto essent, aut etiam contrarium planè quam alia, affectum haberent. Primum ergo de ijs verba faciam, qui aquali sunt intemperie, idq; ab ijs, qui præcalidi sunt, auspicatus. Sanè dictum à nobis in libro de temperamentis est fieri non posse, vt intemperies qualibet sola diu duret: quando ipsa sibi ipsi alteram ex necessitate adsciscit. Inde q; factum, vt pleriq; medicorum quatuor tantum esse intemperantias putarint, easq; compositas, simplices vero ne esse quidem. Nam & calidam, dum humiditates semper consumit, parere siccitatem: & frigidam, dum nihil absorbit, † humoris incrementum quodammodo conferre. Eodem modo & siccam per eas atates, quibus augetur animal, calidius ipsam semper efficere: quibus vero decrescit, refrigerare & siccare quidẽ solidas corporis particulas, congerere vero abundantiam excrementorum. Simili modo, si humida cum modice calida concrit, extiterit aliquando in vtraque oppositione medianam temperiem. Vtrunque oppositionem intelligit, & quæ ex calido ac frigido consistit, & quæ ex sicco & humido. Erit autẽ medijs temperamenti (quod *ἐπιμετρον* græci vocant) eiusmodi intemperantia in ipso præcipui vigoris tempore (quam *αὐμὴν* græci vocant) sed & in remissionis tempore, prout ipsi conuenit. Optimam nanque temperiem in adolescentia corpus obtinet: reliquæ omnes ætates deteriores hac sunt, vt prius est ostensum. Atque hoc etiam meminisse conueniat, vnum id quoque ex ijs, quæ dicta sunt. Cum enim duplices actiones in animalibus sint, certe corporales pueri præcipuas obtinent: quæ animi sunt, ea quæ a pueris ad remissionem vsque succedit ætas. Nec tamen est has ætates annorũ numero, circumscribere, quem admodum non nulli fecerunt: nisi forte in latitudine quadam. Ergo pubescere quidẽ incipiunt aliqui, vbi quartumdecimum annum expleuerunt: quidam vno post anno, aut etiam amplius. Initium præterea remissionis non nulli habent statim a trigesimo anno, non nulli post quintum & trigésimum. Ac robur quidẽ omnibus minuitur post ipsam summam vigoris ætatem: non tamen hinc sanitatem amittunt, tametsi minus hanc, quam ante, laudabilem habent. Caterum hanc habent non solum vsque ad initium senectutis, verum etiam, in ipsa senectute tota: quæ ipsa quoque quibusdã naturalis esse morbus videtur. Cum enim nec dolore, anguntur villo, nec vllam actionum earum, quibus ad vitæ munera vtuntur, aut penitus amiserunt aut omnino imbecillã habent, vtiq; sani sunt, sanitate, quæ senectuti sit congrua. Meminisse enim profectò oportet eorũ, quæ de sanitate demonstrata sunt, nempe qd ampla sit eius latitudo. Iam, si tertia quoq; corporis affectio est, quam neutram Herophilus appellat, quæ in ijs, qui graui euaserunt febri, conualescendi tempore cernitur, & senectuti atate, omnino extra morbum senes erunt: actiones tamen perinde, vt ijs, qui in flore ætatis sunt, firmas valentesq; non habebunt. Verum, si ad videndum, audiendum, ingrediendum, aliaq; faciendã, quæ senes expediunt, nullo deficitur corpore, etiam hoc rationabiliter senis sanitate nomines, vti que totum hoc iungens, senis sanitate, non absolute sanitate. Hæc enim propter ipsam actionũ virtutem integra est, & de qua queri non possit: senum sanitas quærimonij non vacat: quãvis enim omnes actiones habet, nullam tamen validam habet. Atque adeo illa pars atatis, quæ de senum duritiã instituitur, huc tantum consilia dirigit, vt sanitatem eorum, quatenus fieri licet, tueatur. Corpora vero, quæ a prima statim genitura † pronum ad morbos † statum sortita sunt, ea planè ad senectutem nunquam perueniunt, aut, si quando peruenerunt, vno saltem diutino morbo penitus laborant. Proposuius autem in hoc libro de ijs differere, qui vitioso corporis sunt statu: atque, hos quemadmodum sanos plurimum tueamur, disquirere.

De Regendis corporibus, quæ calidiorẽ naturam sortita sunt, humida siccã ve, aut harum media adiuncta.

C. A. P. 3.

ERgo initio ab ijs sumpto, qui parè in omnibus corporis partibus intemperiem habent, primũ de ijs agamus, qui calidius temperamentum sortiti sunt, caterum in humiditate ac siccitate modice se habent. Ac talis quidẽ corporis natura ab initio statim magis apparct sana, quã ea, quæ in vtraq; oppositione vitiosa est: vtranq; oppositionem intelligo, & quæ ex calido & frigido consistit, & quæ ex humido & sicco. Eadem dentes edet citius, & citius articulatam vocem proferet, & citius ingreditur, & singulis annis ad portionem increfct: postea vero, quã adolescentię annos cõpleuerit, exinde ad remissionem vsq; manifeste, calidior apparebit sic, vt tum morbis, tum symptomatis, quæ a bili oriuntur, facile sit obnoxia. Multus nanque calor, dum humorem absorbit, siccus temperamentum reddit. At, cum florens iam ætas item calida sit, nimirum composita eorum temperies calida simul siccãq; erit. In talibus autem temperamenti bilis abundare tum pallida, tum flaua solet. Ergo, qui hac natura sunt, ad ætatem vsq; adolescentię similiter educandi ijs sunt, qui optimæ sunt naturæ: de quibus dictum in præcedentibus est. Postea vero, quã absolutum eorum corpus sit, considerare oportet, vtrum ne bilis excrementũ illis per aliquã vnã cum siccibus expellatur, an ad superiorem ventrẽ sit propensum. Si enim deorsum feratur, constat nõ debere esse sollicitos. Sin superiorem ventrẽ petat, per vomitũ est mittendum, scilicet longe valere iussis philosophis ijs, qui vomere ex aqua tepida post exercitationes ante cibum vetant. Nam vino nec ipse sanctũ esse vtendum suaferim, nisi, diffculter id, faciat ex aqua. Quippe eiusmodi quædam corporum naturæ sunt, quibus

† ὁ ποσὸς ἐφείν
ὑγρότητα,
i. humiditatẽ
subnutrit.

A. 1. l. 4. d. 3.
c. 1. fol. 5. b

† υἱοσώδης.

A. 1. l. 4. d. 4.
c. 1. fol. 6. a

A quibus vtique vinum dulce, sed vbi aquam præbiverint, est concedendum. Præterea etiam magis, vbi temperamentum eorum ab initio calidius siccusq; fuit, vomitio petenda est propterea, quod magis etiam hi biliosi sunt in præcipui vigoris ætate. Quin & exercitari his vtilius est, non acutis exercitationibus & præuegetis, sed potius tardis & mollibus. Sunt enim omnes, qui hoc statum sunt, graciliores. Acute vero exercitationes consensu gymnastarum omnium extenuant: sed lentæ contra corpus implent. Sunt vero & ex ijs, qui impense calido temperamento sunt, qui exercitari prorsus non desiderant, sed abunde his satisfaciunt inambulatio; balneum, & mollis ex oleo frictio. Acre nanq; & mordax calidum id est, quod ab his exhalat, non humectans, quale *ἀπρωδες* græci vocant, nec suauè, citra que morsum: hos vero a cibis quoque balneum iuuat. Quidam vero eorum, incredibile est, quàm etiam obesi sunt redditi ex tali victus ratione. Antiquum autem vinum inimicum his est: album vero ac tenue idoneum est. Æstimandum autem in omnibus est, qui a cibo lauantur, num in dextra præcordiorum parte, vbi litum iecur est, dolorem aliquem, aut grauitate, aut tensionem sentiant. Eiusmodi nanque corporum status iecinoris vitijs tentari solet, si balneo post cibum vrantur. Ac, si quando eiusmodi aliquid vitium sentiunt, illico dandum aliquid est eorum, quæ obstructum iecur liberent, abstinentum quæ ab ijs cibis, qui crassum efficiunt succum, ac potissimum si ijdem glutinosi sint. De his dictum abunde nobis est in tribus libris, quos de alimentorum viribus scripsimus: præterea in eo libro, quem de euechymia & cacochymia, id est de cibis boni & mali succi, edidimus: item que in libro de extenuante victus ratione. Quippe, qui dolorem in iecinore sentiunt, ijs tali victus ratione vtendum omnino est, quoad dolor se remiserit, & dextra præcordia leuia quodammodo sentiant. Vtile sanè fuerit & liquorem, in quo macerata sit absinthij coma, offerre: præterea, quod tum ex ea, tum ex aniso & amaris amygdalis conficitur: quod etiam bibere ex oxymelite præstat in eo tempore, quod inter surgendum a somno lauandumq; interuenit. Nam, & postquam confecta sunt, quæ ex ventre ad iecur redduntur, talia exhiberi præstat, & temporis aliquid eorum operi ante cibum sumendum dari. Non inutile est & medicamentum, quod dia calaminthen vocant: cuius compositionem in quarto horum commentariorum scripsimus. Verum in biliosis temperamenti cauere oportet luxuriosum assiduum vsu. Sed, & si quando horum quispiam eo propter iecinoris obstructiones vtitur, vtilius est ex oxymelite id bibat. Porro alimenti species, si quis horum temperamentum vertere in melius studet, contraria esse intemperantia debet. Senlim vero id fiet citra noxam, si & præsit medicus: & qui curatur, ita sit a negocijs liber, vt omnia suo tempore peragat. Nam, qui in rebus ciuilibus versatur, & multis negocijs distringitur, huic tutius est, vt nec tentet temperamentum suum mutare, sed accommoda sibi nutrimenta sumat. Porro apta sunt humidis quidẽ humida, & siccis sicca. Nutritio enim fit, cum is, qui nutrit, cibo corpori, quod alit, assimilatur. Citius autem assimilantur sicca siccis, & humida humidis. Quibus vero æquale temperamentum est, ijs quanto iucundius fuerit, quod comedunt, tanto vtique sit magis nutrens. At, qui inæqualem temperiem sunt sortiti ita, vt his aliud iecinoris temperamentum sit, aliud ventris, aut alius eorum, quæ circa iecur sunt, ijs diuersum est, quod assumptu iucundum est, ab eo, quod cuiq; particula est idoneum. Quoniam autem ostensum est duplex esse, quod singulis conueniens est, aliud, quod secundũ simplices qualitates, aliud, quod secundum totam substantiam, quod simplicibus qualitatibus maxime operum est, id quale nam sit, superius paulo est comprehensum, id que seu mutare intemperiem per apicium velis, seu cedere cogaris propter negocia: quod ex tota substantia idoneum maxime est, sola experientia discernitur. Ac maximam quidẽ vim habet ad ea, quæ eduntur bibuntur que, non in ventre modo, sed etiam toto corpore conficienda, totius substantiæ conuenientia: cuius ratione nutrimenta animalibus & varia, & speciebus multum inter se diuersa habentur: cũ nulla similitudo sit eius, quod ex palea & herbis accedit, ei, quod ex ossibus & carnibus: nulla societas eius, quod ex pane est, cum eo, quod ex cicuta & veratro: nam & hæc animantũ quibusdam nutrimenta sunt. Fiunt autem & qualitibus conuenientia, vtiq; si seruare temperamẽtum studes, humidis naturis humectante cibo maxime quadrante: siccis vero eo, qui siccer: sin alterare placet, contrarijs. In eo autem, qui est in calido frigido ve ad intemperantiam lapsu, contraria dare semper expedit, cum & efficacissima eiusmodi intemperies sint, & (vt ita dicam) magis, quã, quæ ex siccitate & humiditate consistunt, potentes, quippe cum facile similibus nutrimentis in morbosam intemperantiam abeant. At, si siccus quoduis membrum efficias, nihil manifeste lædes: pari modo nec si humidiori suam humiditatem serues. Euidenti vero argumento tibi & ætates sint. Quæ enim a prima genitura adolescentiam vsque habentur, humidissima ijs caro est: senilĩ grati impense sicca. Meminisse vero in huiusmodi sermone oportet eorum, quæ in opere de temperamenti sunt scripta, scilicet ne quis existimet; quod qui superuacuis excrementis onerantur, hos humido temperamento esse: quæ reseos, qui senectute frigidam & humidam putarunt, falsos habuit. Non enim ipsa particula senum humidiorẽ temperamento sunt, sed ipsæ capacitates, quæ inter corpora patent tum senum, tum eorum, qui humidis morbis laborant, superuacua humiditate implentur. Per d cuiusmodi siccus morbus sit, certa scientia cognoscet, qui librum, quem de marasmo inscripsimus, diligenter relegerit non femel bis ve, nec transcurrens, sed singulis insistentis atque intentus. Sanè, qui

* σπυρόνεις.

* φαρμάκω.

A. 1. l. 3. d. 4.
c. 1. fol. 8. d

* ἀπρωδες, i. ol scy, seu mollem generet.

Secunda Classis. nn ij hac

hæc commode leget, hunc exercitari prius conuenit in secundo de temperamenti libro, in quo demonstratum est senis temperamentum siccum esse. Verum, quod in præsentia nobis propositum est, calidius iusto corpus, si quidem in prima constitutione medium humiditatis siccitatis que habetur habuerit, omnino id in incrementi statu (quam *ἀμύν* vocant) siccum efficitur; idque tum magis, tum celerius, si etiam natura siccior erat. Sed & senescet idem citius, quanto utique ad summum incrementum peruenit citius. Nam, cum omnes in remissione ætatis liccescamus, ratio est, ut qui natura sit siccior, in senilis intemperantiæ siccitatem citius perueniat. Hi ergo in præcipui vigoris ætate potissimum humidam victus rationem postulant: cuius formulam proxime descripsimus: perficitur enim humectantibus cibis ac balneis, tum exercitatione, & quæ præcæleres, & quæ multatæ sunt, abstinentia. Hi adeo ætatis tempore & citius lauantur, & a cibo iterum: prodest his & frigidæ potio. At venus siccis temperamentis est inimicissima. Vitandæ quàm maxime his sunt exultationes, & lassitudines, & sollicitudines, & vigilæ, & motus omnis celer. Iracundiâ vero, cum biliosas naturas maxime accendat, acutas febres parit. Itaque, quæ victus ratio ijs laudatur, qui status incrementi tempore temperie sunt calida, humiditatem tamen ab ortu medicocem habebant, hæc ijs, qui natura calidi sunt & sicci, magis conuenit. Nec dubium est, quin modus quoque excessus superantis elementi in primis considerandus sit. Si quidem eatenus intendere, remittere, aut augere vitæ speciem oportet, quatenus supra naturalem habitum auctâ diminuta ve sunt temperamenti elementa. Quapropter, si eorum, qui natura humidiores calidioresque sunt, mutare temperamentum ad frigidiorum sicciorumque speciem libet, contrariam his victus rationem exhibeas, oportet: sin id custodire placet, similem. Sanè eiusmodi naturæ in puerili ætate fluxionum & redundantia morbis maxime tentantur, item que putredinis, quo magis & pluribus exercitationibus & exacta ventris concoctione indigent. Quicquid enim in hoc corruptitur, id toti corpori morborum putredinis occasio fit. Itaque & ante cibum bis terque hi si lauent, ac calidis sponte ortis vtantur, maximum inde commodum sentiunt. Quippe huc dirigitur in his consilium, ut ipsas animalis particulas seruemus humiditas. Quæ res omnis temperamenti communis est, si modo contraria ratio omnium animantium corpora citius ad senectutem perducit, ipsaque est, cuius culpa omne genitum corpus mortale sit. Quippe, si fieri posset, ut temperamentum corporis humidum perpetuo seruaretur, verus sophista, cuius inter initia operis meminî, sermo esset, qui sibi auscultantem promissit immortalæ fore. Sed, quoniam naturæ progressum, qui est ad siccitatem, effugere corpori nō licet, ut ante docuimus, idcirco senescere nobis corruptaque necesse est. Erît tamen id maxime diuturnum, quicquid minime siccatum. Verum, cum humida victus ratio excrementa & succorum abundantiam pariat, difficitia est ita mediocritatem seruare, ut neque morbi incidant, neque senectus maturetur. Quod tamen ad ipsius temperamenti rationem attinet, qui maxime sunt humidî, ij maxime sunt longævi. Ijdem & sanitate, ubi corpus ad robur peruenit, plus ceteris fruuntur, & ceteris, qui paræm ætatem agunt, valentiores ad extremum usque senium sunt. Ideoque ferme tum medicis omnibus, tum philosophis, qui corporis elementa diligenter inuestigarunt, temperamentum id laudatum est. Immo etiam vnum id proinde secundum naturam se habere quibusdam est visum. Nam, quanquam in principio sit deterius, tempore tamen reliquis præstantius euadit. Quo magis, qui tuendæ huius corporis sanitati præficitur, ijs, quæ ab ipso defluunt, prospicere et debet tum exercitatione (ut dixi) tum balneis ante cibum pluribus, tum vero ijs, quæ per ventrem & vrinas redduntur, excernendis. Nec prohibet præterea quicquam, quin & apophlegmatismis & purgationibus aliquando vtatur, antequam omnia cibis boni succi, ac vini potione, quod vrinas promoueat.

* συντόμων.
* εὐδία.
* ποσότης, i. quantitas.

De regendo corpore frigidiore, quod vel mediocriter se habeat, aut excellat altera contrarietate.

CAP. 4.

ET de calidis quidem temperamenti abunde dictum est: de frigidis deinceps agendum. Sunt porro & horum tres summæ differentiæ. Nam aut modice se habent in altero contrariorum pari ita, ut nec humidî sint, nec sicci: aut alterum in his redundat, utique vel siccum, vel humidum: pessima tamen merito sicca temperata est: quippe, quod temporis spatium senescentibus accidit, id his statim ab initio contingit. Ergo istos humectare calfacereque oportebit. Id fiet exercitatione modica, & nutrimento humectante ac calido, præterea vini calidi potione, & somno liberaliore, illud interim providentibus nobis, ut excrementa omnia, quæ vel ex cibis, vel potione proueniunt, quotidie expellantur. De veneris usu dictum supra est, eam omnibus, qui sicco temperamento sunt, inimicâ esse. Nunc vero etiâ ex hoc numero potissimum aduersa est ijs, qui supra siccitatem frigidî quoque sunt. Nā innoxia venus ijs tantum est, qui calidi humidique sunt: tum vero, qui genitura naturaliter abundant de quibus inter inæqualia temperamenta mox dicetur. Malum vero & illud frigidum temperamentum est, quod cum humiditate coniungitur, maximeque id fluxionum morbis est obiectum. Succurritur huic & balnei abstinentia, & exercitio, & tenuiore victu, & vncionibus, quæ modice calfaciant: quarum forma narrata prius est, ubi de lassitudine egimus. At, qui frigidî natura sunt, ceterum in sicci humidique temperata modice se habent, minus ijs vel ad sanitatem, vel ad corporis robur sunt inepti, quæ qui in illis sunt intemperati: horum igitur excitare firmareque calorem expediet. In humiditatis vero siccitatisque specie tota victus ratio media est exhibenda. Atque hæc mihi omnia de ijs dicta sunt, quos æqualis interperies

A. l. 1. f. 3. d. 1. c. 7. fol. 62. c.

A peries premit, hoc est quibus omnes corporis partes ad calidius, vel frigidius, humidius, vel siccius similiter sunt inclinatae.

De Regendis ijs, qui sunt inculpato corporis statu, & vitam seruilem viuunt. CAP. 5.

DE ijs vero qui inæqualem corporis constitutionem habent, non potest paucis differi propterea, quæ numero sã horum varietates sunt: cum alijs alia particula male temperata sit. Sed, & si duas tantum quis intemperatas habeat, harum quoque varietates non paucæ sunt. Proindeque, cum prius docuerõ, quæ nam ijs exhibenda sint, quibus inculpatus quidem est corporis status, viuunt autem vitam seruilem, siue negociosam, siue quouis modo aliter appellare placet: ab ijs vero, quæ nam ijs, qui æqualem intemperantiam habent in simili viuendi genere: transibimus dehinc ad eos, qui inæqualem in corporis partibus statum habent. Ergo salubris & inculpatus corporis status in latitudine (ut saepe dictum est) intelligi debet: sicuti etiam ipsa sanitas. Nam neque sanus esse quisquam nostrum videri potest, ea saltem, quæ omnino inoffensa inculpataque sit, sanitate, neque inculpabilis esse corporis status. At sanos esse dicitur, qui nec parte aliqua corporis dolent, & ad vitæ munera haudquaquam sunt impediti: pari modo & corporis status illæso esse, cum nec ab externis occasionibus facile in morbos incidunt, nec ab internis. Illo nimirum pro re certa prius definitio, assidue ægrorante aliquos non ob proprium corporis statum, sed propter vitiosam victus rationem, dum aut in desidia vitam exigunt, aut nimium laborant: aut in ciborum qualitate quantitate ve, aut tempore, peccant: aut exercitium aliquod noxium exercent: aut in somni modo, aut veneris immodico vsu, saluntur, aut etiam agritudine animi, curisque parum necessarijs, se macerant. Quippe non paucos nouimus eiusmodi de caulis quotannis ægrorare: quos tamen non dixeris vitioso corporis esse statum, sicut eos, qui, cum nullo horum, quæ recensui, deliquerunt, tamen perpetuo ægrorant. Ergo primum propositum sermone esto, qui corporis statum in latitudine inculpatum habet, quique alteri viuens, toto die ministrat, aut maximo magistratu, aut monarchæ: ceterum ad extremum diei liber à domino discedit. Quo loco rursus definiendum nobis est, quem finem diei dicimus, quâdo aliàs lectore sermo noster imponat, nisi certam limitationem assequatur. Si enim dixerõ dissolutum primum hominem ad corporis sui curam, cum Sol occidit, nec adiecerõ quo die id velim, circa ne solstitium æstiuum an brumale, an circa æquinoctia, an alio quopiam tempore, quod dicitur interuenit, non possunt comoda præcepta tradi. Romæ enim maximi dies ac noctes, paulo maiores quindecim æquinoctialibus horis sunt: contra minimi, paulo intra nouem. In magna vero Alexandria maximus dies quatuordecim horarum est, minimus decem. Ergo, qui in breuissimis diebus, & longissimis noctibus à ministerio occidente Sole redit, huic fricari per os, & lauari, & modice dormire licet. Porro nemo est, cui nec in maximis, nec etiam his, non liceat aliquid mediocriter agere: nec ipse profectio quenquam noui tam infœlici vitæ sorte vsu. Antoninus enim, qui Imperatorum, quos ipsi vidimus, promptissimus ad curam corporis venit, breuissimis diebus Sole occidente in palatrum ingreditur: longissimis autem hora nona, aut ad summum decima. Quare licet ijs, qui illi indurmis officijs adsistunt, ubi discessere, reliquo diei tempore corporis curam agere ita, ut Sole occidente ad somnum se conuertant. Nam, cum minima nox nouem horas æquinoctiales æquet, abunde si his fuerit, si id totum tempus in somno sumperint. Ergo videndum est, assuetus ne per antea vitam exercitationi talis minister fuerit, an citra exercitationem lauari. Nam sunt, qui ne eosque sui curam habeant, ut frictionem quidem sibi adhibeant, sed protinus perfusi oleo balneum ingrediantur, aut etiam strigili tantum arrepto, quo sudore in ipso balneo defringant. Ac non nulli quidem hanc consuetudinem modice ferunt ita, ut aliqui eorum nec assidue ægrotent, nec longo tempore, utique quibus libera corporis transpiratio est: *ἰσδιαννευσοῦς* græci vocant: eosdem aliqui tum medicorum, tum gymnastarum, *ἀραιόσυνήετους* græce appellant. Quin dictum & ab Hippocrate est huic generi hominum sanitatem magis constare. Ait enim, laxitas corporis ad transpiratum, quibus plura per cutem feruntur, salubrius: quibus pauciora, minus salubre. Hanc corporis naturam ad aliam consuetudinem transferre non oportet, sed nec vllam omnino aliam naturam, nisi, quæ longo iam tempore ægrotat.

* εἴτη δὲ μὲν τῶν.

* ἀνταρκῆς.

in lib. d. Alimē. circa medium.

Quo pacto prospiciendum sit ijs corporibus, quæ in seruili vita in aliquam agritudinem facile incurrunt.

CAP. 6.

QUOD si qua assidue ægrotet, disquirere in ea causam conueniet. Ea inuenietur, si initium inquisitionis ab agritudinis specie ceperimus. Quicquid enim eorum, quæ in ipso sunt, corpus affligit, duplici id occasione oritur, aut redundantia, aut succi vitio. Ac, si quidem redundantia vitijs ægrotare videbitur, huc vniuersa tendet victus eius ratio, ut succos ad conuenientem modum reuocet: sin ex succorum vitio, ut pares eos faciat. Prius autem specialiter dicetur, quemadmodum prospiciendum mediocritati sit, quæ in quantitate spectatur: post, quemadmodum æqualitati, quæ in qualitate consistit. Itaque iam de priore agamus, ducto tandem ad principium sermone. Vbi, quod ex corpore exhalat, minus est ijs, quæ accedit, redundantia oriri morbi solent. Ergo prospiciendum est, ut eorum, quæ eduntur ac bibuntur, respectu eorum, quæ expelluntur, conueniens mediocritas seruetur. Sanè is modus seruabitur, si ponderabitur à nobis in utrisque quantitas. Qui enim balneum statim ingrediuntur, ijs postea frictione

* ἀπρίως ἀλλ' ἄρ' ὀπίσθους, i. ὀπίσθους.

* ἰσμετρία.

Secunda Classis. nn iij vii,

A. l. 1. f. 3. d. 2. c. 7. fol. 68. d.

vt, atq; etiam prius paulum dimoueri: qui vero hec prius obferunt, paululum etiam hanc ipsa inau- gere suadebimus, detrahere vero de nutrimento vel quantitate, vel qualitate, vel etiam vtraq;. Qui enim celeriter notabilem abundantiam acervant, ijs de vtraque: qui non celeriter aut non notabile, ijs de altera demptum esse fat fuerit, vtra videlicet homo ipse potius voluerit. Ac, quemadmodum de quantitate dematur, notum est. De qualitate demitur, cum exigui nutrimenti cibus apponitur. Siquidem non pauci suilla nutriti, celerrime copiam acervant: cum alias requirat id nutrimentum tum frictions, tum exercitationes plane vehementes. His igitur olera & legumina, qua non multum corpori adiciant, praeterea pisces & aues, qua multum item non nutrant, exhibenda sunt. Qui vero vitiosos congerunt succos, ij non perinde, vt qui redundantiam cogunt, vni tantum rei sunt in- tenti: quandoquidem nec vnica est vitiosi succi species. Alij enim magis frigidu pituitosumq; eius- modi succum congerunt: alij magis calidum ac biliosum: non nulli magis aquosum: alij rursus magis melancholicum, qd est qui magis atra sit bilis. Horum ergo cuique abstinentum ab ijs cibis potitionibusq; est, qui eum, quem colligunt, succum facile gignant. Porro dictum abunde de his est in tribus libris, qui de ciborum vitibus sunt inscripti: item in alio, quem de ijs, qui bonu malum ve succum gignant, inscripsimus. Est & praeter hos alius de ijs, qui extenuant, cibis, vitilis perfectio ijs, qui crudum congerunt succum, qui crassus quidem omnino est, non tamen perpetuo glutinosus. Sa- ne omnibus his commune auxilium est alui deiectio: potissimum vero quibus est naturaliter adstri- ctior. Communis porro est & veneris conueniens mediocritas.

De ratione Cibandi & Exercendi eos, qui vitam negotijs districtam obriunt. CAP. 7.

Q Vibus enim inculcata corporis constitutio est, non debent ij (veluti siccis supra praeceptum est) a venere omnino abstinere. Illud tamen consideratione maxime desiderat, semel ne die, an bis sit ijs, qui eiusmodi vitam agunt, comedisse, ex vtu. Eius considerationis caput est & corporis ipsorum natura: & ab hac, in vitibus ratione consuetudo: & tertio ab his, si mutare victus ra- tionem videbitur, quo pacto eius mutationem homo ferat. Atque ab ipsa quidem natura, eius, quod conducet, significatio datur. Et eorum quidem, quibus biliosus venter est (sicuti dictum nobis in quarto iam est, & nunc nihilo minus dicitur) primi semper ciborum ac potitionum sint, qui aluum deiciant. Ex vinis quidem dulcia, & qua mollire ventre possunt: non enim omnia eius sunt gene- ris. Ex cibus, olera cum oleo & garo. Vitanda vero ex vinis sunt austera: ex cibus, qui adstringunt, nisi si firmandi oris ventris causa post totam comestionem exhibeantur. Id autem experientia quoq; discernendum est: sunt enim, quibus adstringentium vsum adeo alium non comprimit, vt etiam ad deiciendam conducatur propterea, qd os ventris roborat. Quod euidentissime in ijs, qui imbecillius qd id obtinent, cernitur. Quicunq; vero palaestrae exercitijs ante balneum sunt vsi prius, qua districtae negotijs vitae se addiderent, ijs vt ab ipsis abstinuisse est incommodissimum, ita, vt similiter vtantur, praeter incommodum etiam fieri omnino nequit. Ergo exercitatione, qua apotheraia dicitur (de qua supra egimus) istis vtendum cenfeo, & simul de suilla carnis modo non nihil demendit. Quo- niam vero (vt ante dixi) sunt, quibus ante balneum esitasse aliquid est melius, dicendum deinceps est tum de hora, qua facere id debent, tum quantitate eorum, qua sumunt, ac qualitate. Ergo, quod ipse facere insuevit diebus ijs, quibus propter vel infirmos visitandos, vel ciuilia negotia, putauit me feri- us ad balneum accessurum, id dicere non grauabor. Ponatur dies, quo id fit, tredecim horas aequi- noctiales longus: in decimam vero corporis curandi spem esse. Hoc casu suillum mihi est circa 2 quartam horam simplicissimum sumendum esse nutrimentum, qui vtiq; solus est panis. Atq; ipse qui- dem ita feci. Quibusdam vero pane solo vesci sine obsonio non placet, sed eum cum palmulis, oli- uis, melle, aut sale sumunt: sunt etiam, qui post eum bibunt. Ego vero nec a tali cibo vnquam bibo, & solum pane comedo. Sit autem cuiusq; eorum modus, qui decima hora concoctus esse possit: quip- pe, si exercitari cupiant, eo maxime pacto citra noxam se exercitent: si quidem non leue incommo- dum non nullis accidit, cum repleti cibo se exercitant: non nullis enim & caput impletur vaporibus: & in iecinore aut ponderis sensus, aut distentionis, aut vtriusq; percipitur. Ergo, cum tale quis- piam incidit, succurrendum ei, qua primum est: si secur obstructum sit, ijs, qua in vjs eius haerentia impeditaq; expeditaq; caput repleti est, ambulationibus, sed potissimum ante cibum: nihil tamē vetat, quin & post cibum. Caterum has qua maxime lentas esse expedit: illas, qua ante cibum sunt, magis his quidem citas, non tamē quales testinabundi vsurpamus opere aliquo virgite. Quae vero iecinoris meatus obstructos expedit, eadem tarditati concoctionis conducunt: horu optima sunt oxymeli, & dia trion pipereon, in quo nullum immistum sit medicamentum no familiare: ad haec tenuatorius victus. Haec enim tarditatem concoctionis corrigunt, & obstructiones iecinoris liberant. Vbi vero corruptio ciboru in ventre accidit, quibus id, quod corrumpitur, in aluum descendit, ijs ma- ximum id cōpendium ad sanitatem est: quibus vero non descendit, ij prouocandi ijs sunt, qua leui- ter deiciunt: cuiusmodi sunt diospoliticon, vtiq; cum pari cum reliquis pōdere nitrum immistum habet, & quod ex ficis & cnico componitur, aliaq; qua ex cnico vel epithymo conficiuntur. Porro ijs, qui ita sunt affecti, etiam vomitus ante cibum conducit, vomitus autē vini dulcis potione prouoca- tus. Consulendū vero his est, ne quid humidum, aut male olens, aut deniq; facile corruptibile nutri- mentū accipiant, sed, qua boni succi sint, (medici euchyma vocant) potius eligant. Scriptū vero de his

* 2nd ed. 15, i. in dicationo.

* 2nd ed. 15, i. nō solū iunctū, aut imolētia carens.

* 2nd ed. 15, i. co- pia.

* 2nd ed. 15, i. co- pia.

* 2nd ed. 15, i. co- pia.

A. l. 4. f. 7. r. 4. c. 2. fol. 519. b

A. l. 1. f. 3. d. 4. c. 3. fol. 68. b

A his alibi est in ijs, qua de boni maliq; succi cibis prodidimus: praeterea in illis tribus, quos de conueni- facultatibus inscripsimus. Percommodum vero ijs, qui ita se habent, hominibus est, & si ex conueni- te teporis intervallo aluum subducant per ea, qua modice purgent, cuiusmodi est dialoes amarū: sic enim pleriq; medicorum vocant, quemadmodū aliqui in foeminino genere amaram, graece picra. Si vero longo tepore vitiosum succum augeti sinas, grauis quispiā morbus ipsis incidet. Sanē pos- sunt eiusmodi sibi curam impendere ijs diebus, quibus publicum aliquod festum celebratur, quo nimirum liberi a seruilis ministerio sunt. Verum multi per intemperantiam adeo nihil agunt, quo, quod vitiosum in corpore collectū est, corrigant, vt etiā magis ipsum accumulēt, dum vitioso vi- tu in ipsis festis vtuntur. Quo fit, vt alij eoru diutini morbi incidant, a quibus tota vita explicare se nequeunt, cuius generis mala sunt & podagra, & articularis morbus, & calculus: alij acuti, sed qui vel singulis annis infestēt, vel certe alternis oino: aliqui vero etiā bis ita in vno anno laborant.

De Gracilitate remouenda & procuranda.

CAP. 8.

A R s vero, qua sanitati tuenda praesidet, ijs, qui sibi paruerint, constaturam sanitatē promittit: qui vero parere recusant, ijs perinde est, ac si omnino non esset. Recusant autē alij, ab ipsa in praesens voluptate victi, quos incontinentes intemperantesq; nominant: alij ambitione, quam gre- ci hodie *νεβος οξυω*, id est vanam gloriam, vocant: quorum is erat, qui quiduis potius sustinisset, qd picē sibi toto corpore cōtinenter illini, suadentibus id medicis pro gracilitatis remedio: haec enim non nullis propter totius corporis in sicci frigidiq; excessu intempericm oritur: nō nullis vero pro- pter digerentis in corpus, vel nutritis, vel etiam ambarum facultatum naturalem imbecillitatem. Porro omnibus, qui ita sunt affecti, auxiliatur vnguenti genus, quod a grecis hodie dropax dicitur, vtpote quod & distribuendo in corpus alimento, & nutritioni conducit. Et sanē multos ex ijs, qui prius graciles fuere, videre licet hoc remedio obesos redditos, potissimum quibus digerendi facul- tas infirma erat, nutriendi vero firma, sed qua per aptae materiae penuriam assatim nutrire non po- tuit: quod ei nimirum ex deducendi in corpus alimenti defectu incommodum accessit. Verum ali- qui per ambitionem (vt dixi) ne, sicut delicati, aut, qui formae plus satis indulgent, picē vngi videan- tur, refugiūt eiusmodi auxilium, atq; aliud quippiam sibi a nobis excogitari gracilitatis remedium iubent: cum tamen nullum sit, quod huic possit aequari. Prodesse tamen possunt etiam haec, si ante balneum manu nec adeo molli, nec rursus aspera, corpus perfrices, quoad ruborem contrahat, dein- de dura frictione non multa cutem eogens, denisam eam duramq; efficias: ab his, si mediocri exerci- tatione vsum, ac lotum, citra tamen longam in solio moram, hominem abstergas ad iam dicta fri- ctionis sicce formam: mox vngas oleo exiguo, ac cibum offeras. Quippe studium in his est, vbi bo- num sanguinem in corporis molem attraxeris, vt tum nutricem vim firmesum ne, quod attractū est, exhalet, prospicias. Ac firmatur quidem nutriendi vis excitato in carnibus calore. Non exhalat- bit autem, qui attractus in has sanguis est, si oleo vnixeris, vtpote, quod emplastici medicamenti vim habet. Quod si aetas non reclamet, etiam si frigida lauatione vnā cum praedictis vtetur, magno frue- tur comodo. Contra vero in ijs, qui immodice sunt obesi, minuenda digestio est: augenda vero cor- poris exhalatio. Porro minuetur digestio assidua ventris deiectione, nempe assuescentibus nobis nutrimenti instrumētis, quaecunq; continent, ea statim pessum impellere. Corporis autem exha- latio inaugebitur celerī exercitatione, cuius generis cursus est: praeterea vnguentis ijs, qua euapo- randi vim habent, fricando quam plurimum. Sanē frictioem mollem esse conueniet, ac, qua laxū corpus efficiat. Ipse nanque prepinguem quendam paruo tempore ad mediocritatem carnis redu- xi, celerī primum cursu vi cogens, dein sudorem luteo vel molli admodum, vel admodum aspero detergens: ab his, vnguentis euaporantibus, qua hodie a copia medici iuniores vocare solent, largis- sime perfricui: ac post eiusmodi frictioem ad balneum perduxī: a quo non protinus cibum dedi, sed quietere interim iussim, aut etiam consuetum aliquod munus obire, rursus ad balneum secun- do egi: postea ciborum multitudinem, qui parum nutrent, apposui, eo consilio, vt saturarent illi quidem, ceterum exiguum nutrimentū in totum corpus submitterent. Sed & alias, qua totum oc- cupant corpus, intemperies simili ratione corrigere conueniet, primum eorum, qua agi oportebit, inuēto scopo: mox materijs, qua ea praestare queant. Nam nunc cōpendio sermo omnīs semel per- agatur ad eos, qui tum frictionum, tum exercitationum, tum balneorum, rationes memoria tenent: itemq; ciborum, & medicamentorum. Ac de frictionibus exercitationibusq; in hoc opere supra est dictum: de cibus vero alibi, atq; etiam de medicamentis. Quippe doctrina, qua methodo, (id est via rationeq;) traditur, cum communia generalia que complectitur, ad multa particularium tum facile recordabilis, tum vero compendiarīa, efficitur. Ego vero, cum non tantum vniter salta ponam, sed etiam particularium exempla his apponam, absolutissimam me arbitror tradere doctrinam.

Quotuplices sunt Inaequales corporis Status: ac qua ratione, cum in capite fuerint, debeant emendari.

CAP. 9.

I Am ad inaequales corporum status accingi tempustuum videtur: hi porro etiam valetudina- rij omnino sunt. Sanē inaequales status trifariam fiunt, prout compositio corporis nostri tri- plex est. Vnā ex primis elementis, ex quibus constant ea, qua Aristoteles *δυσμορμωσι*, id est simila- res partes, nominat: Secūda ex his ipsis similibus: quae ipsa quoq; rursus sensibilia dissimilium Secūda Classis, nn iij partium

* vespitric.

* vespitric.

partium elementa sunt: ex quibus instrumentalium compositio consistit: Tertia ab his totius corpore
 ris compositio ex ipsis instrumentalibus est: ac facillima quidem tum ad discernendum, tum vero
 curandum tertia est: difficilior secunda: maxime lubrica prima est. Commodius ergo à tertia incipi
 tur, quæ faciliorem se & ad cognoscendum præbet, & ad custodiam: ut statim in capite (neq; enim
 alienum est ab eo coepisse,) quod intemperatæ naturæ sit adeo, ut multa excrementa gignat, unde
 lædi subiecta membra contingat, in quocumque excrementa procubuerint. Ac præoptissime qui
 dem in os & nares impetum excrementa faciunt: decidunt vero & in oculos: non nullis etiam in au
 res. Sed excrementi in os decursum tum gula excipit, tum aspera arteria: appellant hanc græci &
 βερόχρον: cuius summa pars, quæ ori coniungitur, (λαρυγξ autem græce dicitur) instrumentum est
 vocis: ut in libro de voce est indicatum. Ergo is larynx ab ijs, quæ capite decidunt, madefactus, prin
 cipio quidem raucam⁹ vocem facit, procedente vero tempore parvam. Si vero longius etiam pro
 cedit malum, totam adimit. Quippe cum larynge arteria quoq; ipsa vnà humectatur. Quod si acris
 fluxio sit, non solum ad vocem ineptæ prædictæ partes sunt, sed etiam grauiissima quadam erosio
 his accedit, quæ talis est naturæ, qualis sunt, quas subinde in cute citra externam causam læsa factas
 videmus. Id vero & pulmo his exulceratur, & morbus tabes dicitur, græce φθόν. At, si in gulam &
 ventriculorum fluxio feratur, quæ quidem frigida est, in frigidam intemperiem corpora mutat: quæ F
 calida, in calidam: hæc vero etiam exulcerat spatium, inter initia vero appetentiam & concoctionem
 labefactat. At frigida quidem fluxio tarditatem concoctionis, & cruditatem, & acidum ructus creat:
 q; si etiam corrupta sit, alimentum quoq; in corruptelam vertit, quæ vel fumidos, vel acidos, vel alte
 rius cuiusquam dicibilis indicibilis ve qualitatibus ructus emittit. Si vero inferius se noxa recipiat, &
 feiunum, & crassius intestinum, quod colon vocant, affligit. Quia etiam vasa, quæ sunt in re ente
 rio, & per quæ fit in iecur cibi digestio, tangit. Ac non nullos quidem abolitio appetitus excipit: alios
 appetentiæ à natura alienæ, quas caninas appellant, aut etiam vitiosi cibi cupiditas, qualis grauidis,
 quas *υπέρβουρα* græci vocant, accidit. Sanè non latet vnam quoq; & paristimia, & parulides, & antia
 des, & dentium erosiones, & vlcera & putredines in ore, saniem hanc, quæ à capite in ipsa decidit,
 consequi. Ac pleraq; medicorum pars aut columellam incidunt, aut medicamenta, quibus expui fa
 ciant, quod in pulmonem per asperam arteriam defluxit, exhibent. Alij venæ prospiciunt. Alij den
 tibus & ori, aut etiam ijs, quæ in naribus consistere, prouident: ut de oculis auribusq; taceam, qui ipsi
 quoq; in non paucis læduntur: cum satius (arbitror) esset ipsum malum ceu fontem tollere, caput ipsum
 firmando: aut, si hoc præ magnitudine naturalis intemperantiæ non liceret, saltem illi prospicere, ab
 ipsa scilicet vitij specie, prouidentia indicatione semper accepta: Nec committere, ut, quod non nulli G
 medicorum faciunt, qui omni capiti medicamentum, quod ex thapsia & sinapi componitur, appli
 cant, id ipsi quoq; faciant: quando, si ex calida intemperie caput male habet, talia medicamenta no
 ceant. Expedit igitur hos frequenti balneo potabilis aquæ fouere, quo & calidos vapores, qui in ca
 pite sunt, euocemus, & totum capitis temperamentum melius reddamus. Calidarum autem, quæ
 sponte nascuntur, noxius his vsus est: si quidem, quæ ex his sulfurosa, bituminosa ve sunt, ea pro
 pterea, q; calciant, inimicissimæ calido naturaliter capiti sunt: aluminosa vero, quoniam angustos
 habitus meatus claudunt. Solis autem ijs sponte natis citra noxam vtiuntur (si tamen ipsis vtedum,) quæ
 vtique dulces sunt: sic enim tuto dixeris: nam, q; vtile etiam aliquid ex ipsis proueniat, id vero nõ
 perinde tuto dixeris: quando nec calidæ fortasse forent, si omnis calciantis medicamentosa virtu
 tis essent expertes. Satius autem sit eiusmodi aquas experientia discernere: quando etiam rara in
 uentu sunt: apud nos stadijs ab vrbe paulo plus centum: in Prusa minus decem. Ergo, quæ apud nos
 est in Allianis, (ita enim locum appellant) vnus tota rationis est, atq; ex vno fonte manans: quæ ve
 ro in Prusa est, diuersa. Item diuersus medicamentosa aqua fons, aque vt apud nos, in Licetis. Qui
 bus vero caput vehementer calidum astuansq; est, ijs præstat astatis tempore rosaceo perungi, quod
 ex rosis tantum ac sine frondibus sit confectum. Atq; in hoc ipso genere illud præstantissimum est, quod H
 ex crudo oleo, (quod omphacinum & omotribes græce vocant) iniectis rosis componitur: quod
 longe etiam melius est, si salis omnino sit expertes. Sunt capita, quæ propter arteriarum tempera
 mentum in vertigines, (quæ græce scotomata vocant) & capitis dolores incidunt: in quibus etiam
 arterias incidere solemus. Sed hoc genus propolite artis limites egreditur.

De inæquali Statu ventriculi curando, siue aliunde siue in se

ipso, causam contineat.

CAP. 10.

Quæ tamen ex nimis acuto nervorum sensu assidue dolent, qui à capite orti plurima sui
 parte os ventris texunt, pars etiam ad reliquum ventrem descendit, his sanè mederi pro
 positæ iam artis officium est: potius tamen consilium est id agere, quod minus hæc vilo
 modo incidant, cauendo, ne aut biliosus humor in ventrem profusus confluat, aut quam celerri
 me inde expellatur. Atque, vt ne profusus quidem confluat, consulueris, si citius cibum exhibeas.
 Vbi enim totius corporis biliosus temperamentum est, venter autem imbecillus, vtique cibo,
 qui ventrem roborat (eustomachum græce vocant) firmari possulat. Vbi enim ita non prospici
 tur, defluunt in eum, quas corpus acervat, superuacua sanies, quos græci ichores vocant. Ex
 quarum vapore non solum capitis dolores non nullis oboriuntur, sed etiam suffusorum, quos
 hypo-

A hypocheomenos vocant, symptomata: aliquibus vero & comitialis conuulsio. Horum itaque
 omnium vniuersa victus ratio ad frigidius potius humidiusq; mutanda est. Quod autem in ven
 trem confluit, id vomitione, ac ventris solutione expellendum est. Stomachus vero cibus quidem
 quotidie prius, quam bilem contrahat, firmandus: purgetur vero medicamentis ex maiore inter
 uallo, absinthij coma, & compositioe ex aloë, quam picran vocant: quippe hæc, quod altius in
 tunicas biliosæ ventris se recepit, expurgat, absinthio parum id præstare valente. Est enim absin
 thio vis tantum detergendi, adstringendiq; ac talis, quæ (vt sic dicam) fordes tunicarum ventris
 detergeat, non, si liquidius in eo imbibitum est, foras extrahat atque expellat, sicut aloë. Quæ au
 tem post hanc ventri extrinsecus admouentur vnctiones, ea modice adstringentes sunt, vt meli
 num, mastichinum, & nardinum, & alia id genus. Ac æstate quidem potius melinum: hyeme
 nardinum: vere mastichinum, nam id medium est inter melinum & vnguentum nardinum: hoc
 enim calcacit, potissimum cum amomum liberalius immistum habet: illud refrigerat. Est autem
 opulentis mulieribus, & quod præstantius nardino vnguentum sit, nempe foliatum: præterea,
 quæ spicata vocant, quæ ventrem & roborare possunt, & calcacere. Si vero non modo caput cali
 dam saniem ventris partibus transmittit, sed etiam venter ipse calidam intemperiem habeat, vtique,
 B qui frige faciant, tum cibo, tum potione semper vt conueniet, atque eam qualitatem in his pro
 temporum anni ratione intendere varie, ac remittere, nusquam tamen ad contrariam peruenire:
 id quod in ijs, qui medijs temperamentis erant, fecimus, hyeme calcacientes, æstate refrigerantes.
 Ad eundem modum, si vtraque pars frigida intemperie sit affecta, semper calcacientibus tum ci
 bis, tum potione, tum vnctione vtendum est: varie tamen ea pro temporum ratione intendenda
 remittendaq; sunt. Porro⁹ difficilis connexio est, quoties vel in calidum ventrem frigida & pitui
 rosa sanies ex capite defluit, vel in frigidum calida. Atque harum duarum alteram semper exper
 tus sum magis ad curandum rebellem, nempe in qua frigidi pituitosiq; succi in calidum decidunt
 ventrem. Pessimus vero is status est, cum homo ea compositioe naturaq; est, vt nec ventrem facie
 le solubilem habeat, nec vomere ex facili possit. Corruptuntur enim pituitosi humores, si diu sint
 in ventre morati, adeo, vt & ipsum erodant, & simul vitiosos interim halitus ad caput submit
 tant. Nam, si pituitosus succus à capite in frigidum natura ventrem decurrat, facile his succurritur,
 si mane aliquid simplicis medicamenti sumperint, quod dia trion pipereon dicitur. Sed & piper
 solum ad exactum contritum leuorem aquæ mistum bibere his licet: ad quem vsum melius sto
 machoq; aptius album piper est. Porro absinthij potio his est aduersissima, vt quæ pituitosum suc
 cum ipsorum ventri affigat, cum detergendi vim non habeat, quæ adeo sit altimanda. Sed nec
 aloë valde his conducit, cum ei biliosæ trahendi humoris facultas sit: eoq; excogitata salubriter est
 compositio, quam picran vocant, quæ acrimonia caloreq; eorum, quæ in se habet, crassos & len
 tos succos diffeccat ac deterget, cuius generis cinnamomum est. Verum assidue vt hoc medica
 mento non licet, sicut dia trion pipereon, aut dia calaminthes: quibus etiam si quotidie vtatur,
 quem frigidus venter infestat, nihil incommodi ex his sentiet. In totum ergo ad aloë drachmas
 centum, reliquorum cuiusque conijciuntur drachmæ sex, quæ ipsa quoque sex sunt. Atque hæc
 est picra, quam Romæ omnes præparant. Ego vero etiam alias duas compono, atque in altera, eo
 rum, quæ calcaciant, plus: in altera minus conijcio. At plus quidem reliquorum immiscebimus,
 si de aloë solius pondere detrahemus sic, vt in illius drachmas octoginta, reliquorum cuiusque ad
 damus sex: Minus vero, cum aloë modum augebimus, viginti drachmis adiectis sic, vt centum
 uiginti eius drachmis cæterorum cuiusque adijciamus sex. Minime vero latet, & quod in penuria
 cinamomi ponendum pro eo sit optimæ castæ duplum, quam alias ea esse virtute non nulli putant,
 vt nihil ab inualido cinamomo ablit: nam à generoso etiam talis casta longe superatur. Verum, si
 cuti in boni panis inopia vel vilissimo vescimur, sic in cinamomi penuria, exquisitissima vtetur
 D casta. Ac, in quibus quidem venter aut frigidus est, aut etiam temperatus, cæterum ad frigus pro
 pensior, ijs aptum medicamentum est, quod diospoliticon vocant. Quod ipsum quoque dupliciter
 confici assuevit, ijs, qui aluo sunt adstricta, nitro, quod Bernicarium vocant, cum cumino, ruta, &
 pipere, pari pondere admisto: pro ijs, qui soluta sunt, dimidio. Conuenit nanque inter omnes ab
 hoc medicamento & pituitam extenuari, & spiritum flatulentum expelli. Grauis⁹ autem nec facile
 tractabilis complexio est ventris, qui intemperanter calidus sit, cum frigido capite. Quæ enim in
 ventrem defluit pituita, dia trion pipereon ac dia calaminthes eget, etiam cuius modo mentionem
 fecimus diospolitici. Os autem ventris ab ijs, quæ calorem accendunt, offenditur. Ergo in ijs, qui
 ita sunt affecti, id agendum, vt pituitam diffeccas detergeasq; ijs, quæ haudquaquam calcaciant:
 quod genus oxymeli esse nouimus. Iam lubrica atque ad curationem difficilis connexio est, vbi ta
 les partium affectus coierint, in quibus os ventris (quem stomachum vocant) imbecillum est ac
 nauoseosum, venter autem ipse retinetur. Quippe, quæ hunc læcessunt, stomachum omnia subuer
 tunt ita, vt in summo eius cibi natent, & nauream subinde excitent. His necessario incidit, vt cibum
 parum belle concoquant. Quod si contra illis ea, quæ stomachum firman, exhibueris, etiam in ter
 tium quartumq; diem ipsis venter sistitur. Huiusmodi igitur hominibus vnicam victus ratio
 nem conuenire animaduerti, nempe vt primo loco olera cum oleo & garo, aliaq; quæ ventrem mol
 lire

A. l. 3. f. 10. r. 1.
c. 1. fol. 263. a

A. l. 3. f. 1. r. 2.
c. 1. fol. 189. d

A. l. 3. f. 13. r. 1.
c. 33. fo. 290. h

* Βερενικου,
aut Βερενικου
πρω λεγεται

lire solent, fumerent: post iustum autem cibi modum, aliquid eorum, quae stomachum roborent, E acciperent. Ea sunt mala cotonea, & pyra, & punica. Quippe aliqua sunt horum generum, quae ci tra acorem adstringant. Ipse autem, qui affligitur, omnibus seorsum vsu exploratis, quod minime noxium iucundissimumque inuenit, eo vitior. Non multum autem de horum singulis est sumendum, sed quantum (vt dixi) imbecillitatem stomachi reficiat: nam cuiusmodi horum vsum ventrem soluere experientia comperi. Atque in totum magis, qui ita sunt affecti, desiderant, si quid adstringens post cibum sumpsierint, quam si eo prorsus caruerint, propterea, quod os ventris iam roboratum & trudit deorsum, quae in summo natant, & cum his vna, quae in toto superiore sunt ventre: tum vero ipsum ciborum momentum intestina quoque exceptum feruant, ipsa quoque impellentia, quae a superioribus acceperunt. Videtur enim ipsa tum impellendi, tum expellendi vis, etiam si a sede ipsa aliquid sursum impulerit, ipsum motum longissime tueri, quamuis prater naturam sit eiusmodi in animalis corpore transitus. Caeterum ita se habere, vt dicimus, intelligere licet: si, quod saepe nobis accidit, ad memoriam reuocet. Nam mordax interim humor in locum aliquem sedi vicinum receptus, ad expulsionem sui nos irritat: quem tamen cohibere propter ciuilia negotia coacti, nec ab his expediti eum expellimus, a + & facta conuersione eius, caput inde dolere saepe numero sentimus. Optima igitur ratione, tamen si lubricantes cibi stomachum innatant, auster F ra sumpta, vbi superioribus ventris partibus robur addiderint, principium deorsum ferendi ijs, quae in eo continentur, suppeditant. Id ferendi principium intestina tum excipere, tum ad inum vsque exitum feruare solent.

De Custodiendis ijs, qui vel Renum calculo, vel Articularum vitijs laborare solent. CAP. 11. A Tque, cum satis de his haecenus sit dictum, ad aliam inaequalem compositionem transire par est, quae nulli dictarum in malitia cedit: vtique in qua renes calculum gignunt, aut topfos, quos graece πώπρος, aut quomocumque aliter vocant: totus vero corporis habitus gracilis est: hi nanque medicamenta victumque, quae extenuare possunt, requirunt. At ea gracili corpori sunt inimicissima adeo, vt quidam, qui propter renum vitium vsus his fuerat, vbi digitos deterius moueri sentiretque sensit, & vt ipse locutus est, veluti b + cauum quiddam sonantes, communicauit rem medicis, primum in Campania, vbi ipse agebat. Hi, tanquam eo affectu laboraret, qui paralytin, id est resolutionem neruorum, minaretur, medicamentis, quae ex euphorbio & limnelli (quam etiam ad aprun vel ad aprun graeci vocant) utebantur. Vt autem affectus ei in deterius cessit, & symptomata cum vehementi dolore ad superiores partes semper ascenderent, mihi, qui id temporis in Campania foret eram, rem indicauit, operumque rogauit. Ego vero eum ex ijs medicamentis, quae memorauit, sic G catum, in hunc affectum venisse intellexi: quarentique qua maxime victus ratione siccitati suae citra renum noxam mederi quis posset, pissanam cremorem excogitavi, & pisces tum saxatiles, tum qui in alto mari degunt, aliosque, in quibus nihil esset glutinosum. Simili modo & ex volatilibus, quaecumque similem carnem habent. Porro multae ex montanis vocatis volucribus talis sunt temperamento: quas nanque in vrbibus conclusas caupones, qui eas venditant, humido ac copioso nutrimento impingunt, aduersissima his sunt. Optima vero ijs, qui ita sunt affecti, caro est, vt ex aulibus, perdicum: proxima attagenarum, & sturnorum, & merularum, & turdorum. Quod si montanarum autum copia non est, de ijs, quae in agro viciant, & gregalibus columbis, qui in turribus nidificant, sumere licebit: itemque passerulos, qui similiter in turribus nidificant. Pyrgitas graeci vocant: sunt autem in editis locis eiusmodi turres. Ita nanque & gallinis & gallinacis, qui in corte aluntur, vt licet. Lac vero sic affectis reliquorum quidem animalium est prohibendum, vnum vero alinum concedendum propterea, quod caeteris omnibus est tenuius. Ac, vt vno verbo dicam, mediam esse conuenit inter extenuantem impinguantemque, victus eorum rationem. Particularem vero, quae his conueniat, materiam tum in ijs libris scripsimus, qui sunt de ciborum virtutibus editi: tum in eo, in quo de euchymia & cacochymia praecipimus. Adeo superuacuum H est hoc loco pluribus morari, cum id tantum dixisse sit satis, de toto horum corpore nutriendo curam habendam per eam, quam supra comprehendit victus rationem, vbi de eo sermonem feci, qui quid vis potius sufferre voluit, quam pice illini. At, si obesus sit, quem calculus infestat, audacter huic tenentem victum iniungito: Eadem & ijs, qui articularum vitijs laborant, conuenire praecipra censebis. Quippe ipsi quoque medicamentis arthriticis podagricisque ebibitis, si carnosissimi, & crassi, & pingues sunt, nullum sentiunt incommodum: sin graciles, non modo totum corpus, sed etiam pedes ipsos, interim vero & manus, si haec quoque prius male habebant, in grauissimum statum liccando perducunt. Scire tamen licet podagrica haec antidota multum a nephriticis distare, non in eo modo, quod crassos glutinososque succos attenuent, verum etiam, quod calfaciant & siccant: nam calculosis, quae valde calfaciant, dari nullo modo conuenit. Quoniam vero dictum abunde de talibus omnibus est in opere, quod de medendi ratione conscripsimus: praeterea in ijs libris, quos de medicamentis edidimus (qui ipsi duplices sunt, qui priores ordine sunt, de medicamentis simplicibus: qui posteriores, de compositis:) profectio nec omnino nihil, nec prolixius, meminisse de his conueniebat propterea, quod eiusmodi corpora inter ea, quae exactam sanitatem habent, & quae iam agrotant, medium statum obtinent: siquidem ea pars artus, quae instantem

A Locurere in graeco de praeratus: Interpres sequitur est veteris translationem, quae habet, & sentimus ex hoc multoties capitis dolore, recursum sentit. Alij pro avatrepovavoi legunt avatrepovavoi, diemque in anti quis additris yaspos, vt postea sensus sit, & ventriculo sabuersione patiente, caput inde. B In graeco co dice legitur avatrepov, vel vt alij putant avatrepov, q vox significat sustumigant aut a sumo excicatum. C vopudov,

Astantem morbū declinat, (prophylactice graece dicitur) affectis ad hunc modum corporibus consulit. Nemini enim ex ijs, qui corporis habitum inculpatum habent, aut medicamenta bibenda, aut tenuante victu vtendum, censemus. Sed, qui pro naturali imbecillitate, aut corporis totius, aut partium quarundam, ex leui causa laeduntur, hos ad praedictae prospicientis partis victum traducendos censemus, atque a suspecto submouendos: quem tamen nemini esse noxium videmus eorum, qui naturali corporis bono sunt habitu, & modice laborare non grauantur.

De Defluxione, quae a capite fit in subiectas ei partes. CAP. 12. Verum, qui ex leui causa male afficiuntur, vt magnis morbis affidue vexentur, veluti comitantes partibus symptomatum occasio est, quarum sunt dentes, gingiuae, columella, vno verbo omnes, quae in ore & faucibus sunt, partes: ad haec aures, & oculi, & stomachus, & venter, & spirandi partes, nempe summa arteria, quae larynx dicitur, & aspera arteria, & pulmo, & thorax: his victus communis scopus est, caput ipsum ante omnia, & quam accuratissime, minus opportunum ad vitia reddere: mox etiam afflictiis partibus prospicere: modo tamen ne ignoretur hoc ipsum quoque alia determinatione egere, vtique haec. Non omnes, quae laesa sunt, partes esse roborandas. B Optima vero determinatio est, quae ex vsu earum petitur: quippe oculorum & aurium permagnus est vsus. Iccirco decidentibus in has a capite excrementis, deriuatio { per vicinas partes } (parocheteus in Hippocrates vocat) molienda est: ac ad nasum potissimum trahenda, quae in has partes feruntur. Sin ad nasum non sequuntur, in os ipsum, vtique per ea, quae pituitam eliciunt, apophlegmatismata graeci vocant: sicuti ad nasum tum per ea, quae sternutamenta mouent, tum, quae eius obstructions aperiant. Oculis vero ipsis robur adijcies, si sicco collyrio, quod ex phrygio lapide componitur, vtare, ac sic palpebris specillo inducas, ne oculi membranam intus contingas: ita nanque mulieres quotidie faciunt, cum libio oculis gratiam conciliant. Ad aurium vero robur, vel glaucium solum super core tritum cum aceto, mox tepidum per specillum blande infusum, aut etiam per instrumentum illud, quod publice in vsu est, & oricularium clysterem, graece ωτρηχότα vocant: vbi vero satis firmata sunt, ita, vt nihil in has confluat, affidue instillandum optimi nardini vnguenti aliquid: id olim duntaxat Laodiceae in Asia praestantissimum fiebat, nunc vero & in alijs fit vrbibus. Robur autem auribus vel magis afferet, si demque proficiet collyrium, quod diagaucium propterea, quod glaucium recipit, vocant: praeterea dia rhodon, & crocodes, & nardinum, & quod di dms graece dicitur: praeterea ex vnguentis ea, quae Roma opulentis mulieribus conficiuntur, quae foliata & spicata vocant. Quod si larga fluxio & sanies affidue in aures a capite feratur, & exulceratio iam facta sit, sanae exulcerationi Andronis medicamento & similibus medeberis. Inter autem id agendum auertere materiam ad nasum & os debebis: quo factio iam comprehensis vteris.

De communi ratione Fluxionis sedanda, & Particula imbecillis roboranda. CAP. 13. Veluti autem ex ijs, quae a capite defluunt, identidem laeduntur aliqua eorum, quae illi subiecta sunt, sic ex iecinore, & renibus, vel liene, in alias partes, quae ipsis sunt imbecilliores, morbi incidunt. Si quidem demonstratum in ijs commentarijs est, qui sunt de naturalibus facultatibus inscripti, singulas partes trahendi facultatem habere propriam sibi ac conuenientis succi: quem alterantes assimilantesque abutuntur ad nutrimentum: Rursus aliam facultatem habere, qua, quod superuacuum est, expellere in vicinum desiderent. Ac, si quidem ipsa, quae vicina particula est, corporis habitum firmum habeat, quod sibi obtruditur, vtique non admittit, facitque vt in ipsa solum, quae primum affecta particula est, dolor vsque subsistat. Sin imbecillior sit, quam illa, vnde excrementum mittitur, admittit illa quidem, caeterum ipsa quoque ad imbecillior quampiam a se rursus transmittit: atque haec rursus ad aliam, donec in eam procumbat, qua imbecillior nulla sit reliqua. Atque ad hunc quidem modum, quorum nulla victus sui cura est, alius alia parte affidue vexatur. Qui nihil colligunt superuacui, ijs manent imbecillae partes semper in tuto. Cuius rei euidetissimum argumentum est, quod aliqui sex mensibus pluribus ve infirmis partibus laborant: cum, si sola imbecillitas ipsa id efficeret, perpetuo laboraret infirma pars, ceu cui agrotationis causa nunquam abesset. Nunc, quoniam perpetuo non laborat, manifestum est aliud quippiam interuenire, quod eius affectus gignendi sit occasio. Quod certe aliud non est, quam quod vel quantitate, vel qualitate redundat. Atque hoc ipsum, quod redundat, aut per totum colligitur corpus, vocantque eum affectum graece plethoran: aut in parte aliqua principe, sed quae alioqui natura sit imbecillior. Id vero aut in ipsa manens, aut se in imbecillior quampiam natura recipiens, noxam ingerit. Illud ergo ante omnia considerandum definiendumque est, propter ne semetipsum perpetuo labore membrum, an propter aliud, quod prius ipso sit affectum. Atque extrinsecus quidem non nunquam imbecillae parti noxa incidit ex eo, quod refrigerata, aut contusa, aut vulnerata, aut lassata est, plurimum tamen ex victus ratione, quae redundantiam vitiosum ve succum contrahit. Attendere itaque magnitudini naturalis infirmitatis membri conueniet, hac prius discretionem vsu: ac tenuiorem quidem homini victum, quam prius, exhibere: tum idoneam exercitationem iniungere: cauere vero, nequid ab externis causis noxae incidat. Postea, si ab his nec ipse gracilis fiat,

In lib. de Humoribus iuxta principium.

A li 3. f. 5. r. r. c. 11. fol. 241. c.

fiat, nec imbecilla eius pars affligatur, inflitendum eidem victus rationi est. Sin autem aut omni- bus membris fiat gracilis, aut male afficiatur, quod vitioso est habitus, mutare talem victus rationem debetis, utiq; si affligitur, duorum alterum faciens, aut victum hominis in tenuiorem mutans, aut certo anni tempore purgatione vtens. Ac alijs quidem vna quotannis purgatio vere incipiente fa- tisfacit: alijs altera quoq; post hanc autumno est opus. Ac, si sanguinis quidem abundantiam cor- pus accumulauit, mittendus is est: sin vitiosum succum, vacuandus hic medicamento est, quod su- perantem humorem purget. Quod si ex tenui victu pars afflicta leuatur, sed corpus emaciatur, pi- catione vtendum, sicut antea est comprehensum, ad extenuari habitus refecationem.

De ijs, qui plurimum genitalis Seminis colligunt & excernunt. CAP. 14.

Sane pessimus corporis status est & ille. Sunt enim, qui genitale semen copiosum calidumq; gi- gnunt, quod eos ad expulsionem sui proritat, post quam & ventris os illis resoluatur, (quod ito machus non a medicis modo sed etiam ab alijs hominibus vocatur ita, vt a veteribus graece κρηδία) & ipsi toto corpore non solum relaxantur, imbecilliq; fiunt, sed etiam sicci, graciles, pallidi, cauisq; oculis cernuntur. Quod si propterea, quod ex concubitu sic vexantur, ab hoc se retrahant, non mo- do capitis molestiam, sed etiam stomachi offensionem fastidiaq; sentiunt. Sed nec ex continentia magnopere iuuantur: accidunt enim ipsis per nocturnas imagines non minora incommoda ijs, F quae a concubitu senserunt. Horum cum quidam mordax praecalidumq; semen inter emitten- dum sentire non solum se, sed etiam mulieres, cum quibus rem haberet, referret, suasi homini ab- stineret a cibis, qui semen genitale auerent: sumeret autem non cibos modo, verum etiam me- dicamenta, quae id extinguerent, (quorum tradita nobis materia est in ijs libris, quos de alimentis, itemq; quos de simplicibus medicamentis, conscripsimus) tum vero exercitationibus vteretur, quae supernas partes potius exercerent, cuiusmodi est, quae parua pila, & quae a folle fit, & quae per alteres: a balneo vero lumbos totos vngeret vnctione quapiam frigida. Talia sunt & crudum & acerbum oleum, quod ωμοτριβος & omphacinum vocant, & rosaceum, & melinum, utiq; quod ex eiusmodi fit oleo. Ipse vero crassioris substantiae vnctiones non nullis compono, ne facile a cor- pore defluant. Est autem compositio earum ex cera, & aliquo eorum, quae refrigerent. Primum autem, vbi ceratum, quod a medicis graece κρηλαίον dicitur, feceris, dein in mortario manibus as- fatim subegeris, infundes refrigerantem succum, quem etiam quam maxime cum cera lic permi- scebis, vt vnitas fiat. Succorum vero id genus descriptam materiam habes in simplicium medica- mentorum libris. Quorum obuij maxime facillimeq; parabiles sunt & semper uiui, & solani, & vmbilici veneris, & psylj, & polygoni, & tribuli, & portulacae: haec vero succum no remittit, nisi, G dum in mortario tunditur, affusum sit humoris quippiam, qui tenuis aquosusq; non lentae & crasse substantiae sit, qualis vuae immaturae est, & rosarum. Verum hi aestate, reliquorum non pauci etiam alijs temporibus habentur, veluti lactuca: qui ipse quoq; ex refrigerantibus est. Quin etiam lini semen, si in aqua coquas, refrigerantem cremorem efficit. Porro gymnastarum quempiam vi- dimus ex ijs, qui athletis praefuerat, qui athletae cuiusdam renibus plumbi laminam superposuit, quod nocturnis veneris imaginibus careret. Idq; cum e plebe cuidam, qui sic esset affectus, indica- rem, adiutus gratias egit. Alter vero, cui carnis natura imbecillior erat, non tulit plumbi duritiam: huic ergo suasi earum, quas supra dixi, herbarum aliquas substernere, ac cum ipsis molles ameri- nae frondes, & ruta: sentiq; ilico ex his fructum: itaq; vsus deinceps assidue est. Quin, vbi ameri- nae semine assidue vesci suasi, etiam ob id gratias egit, sicuti etiam pro ruta. Ac talium quidem ma- teria tum in opere de simplicibus medicamentis, tum in libris de ciborum virtibus, tradita est. Nunc illud visum est sermone necessario adiiciendum, cauendas esse vnctiones frigiditas, quae cunq; ex pa- paucre mandragora ve sunt. Neq; enim horum quippiam adinuendum: b neque etiam, cum in summo vitium sunt, herbae ipsae substernendae: nam, sicuti praedictis, ita his quoq; substratis vti licet. Quin rosas experiri cuidam suasi: sentiq; ex his substratis leuamen citra vllam renum no- xam. Sed & aliud excogitavi ijs, qui ita sunt affecti non insalubre, veluti ex ipso vsu comperi. Quippe experientia nō rma vice semper habenda est eorum, quae excogitaueris: nec scribendum pro vtili quicquam est, quod non sis expertus, nisi tamen hoc ipsum testeris non esse tibi adhuc ex- pertum. Quid ergo est, quod a me excogitatum magnae esse utilitatis sum praefatus. Nempe ser- uare oportere, qui hoc corporis vitio vrgentur, quando maxime genitalis seminis abundantiam, quod excerni postulet, collegerint, ac die quopiam, postquam boni succi cibis in coena se modice impleuerint, ad somnum conuersos, concumbere: postero die, cum satis dormierint, ac surrexe- rint, linteo fricari, quoad rubor per cutim appareat: mox aliqua ex oleo frictione modice vti: tum exiguo interposito tempore, panis aliquid d bene fermentati, & t furno cocti, ac puri, ex vino milto gustare, atq; ita ad opus consuetum redire: medio tamen tempore frictionis ex oleo, & pa- nis gustandi, si quis locus in vicino sit, in eo ambulare, excepto si hybernum frigus sit, tum enim intus manere satius duco. Non dissimilem roborandi per cibum stomachi rationem & grammati- co cuidam, quem comitalis spasmus assidue vrgebat, suasi: ac mirifice contulit. Maxime vero in fiduciam veni hominis iuandae, vbi didici tum spasmus incidere, cum diutius a cibo abstinuisset: magisq; si dolor interim ira ve interuenisset. Quin etiam habitum corporis eius cotuebar: scisci- tantiq;

A + Διά της μεγάλης σφαίρας, i. magna pila, quae inhaet & tollit a latini dicitur.

B + Locus hic i manu scriptis codicibus graecis ita legitur, μήτε δταν δκμάσει τά φυτά, καθάπερ τοίς προειρημένοις, ούτω και τούτοις εσιν ύποσράμασι χρήσασθαι γάρ σοοδράδ ύψους τών επιθεμέτων, τοίς κατά την δσοον χροίοις άδι- κώσι τούσ νεφρούς, id est Neq; cui i summo vigore con- sistunt herbae, quae admodum peditis, ita enia istis, substratis est vtedu, vehe- mentes, n. refri- generationes eo- rum, q sup lum- bos iponunt, renes offēdūt.

C* κρηλαίον D + Quidam le- gūt in graeco textu nō εϋζο- μον, sed άζο- μον, i. minime feruetati.

E + κληβάνι- τιν id est in cli- bano, aut testa cocti.

F + Manuscri- pti codices ad- dunt ισχυρή, id est gracile.

A. li. 3. f. 5. r. c. 13. fol. 24. r.

A. li. 3. f. 20. r. c. 35. fol. 37. a

A. li. 3. f. 20. r. c. 35. fol. 37. a

Astantiq; de hac ipsa re, stomachum assidue bili vrgeri est factus. Omnibus vero, qui haec legent, com- muniter illud suatum velim, praesertim, qui, tametsi medicinae artis sunt ignari, cogitationem ta- men habent exercitaram, ne veluti vulgus, ita ipsi quoque pecorum ritu victus ratione vtantur: quin potius vsu explorent, qui nam ipsis cibis potus ve sit noxius, quae praeterea quantaq; dimo- tio, Pari modo & de venere obseruent, num noxia sibi innoxia ve sit: tum ex quanto intervallo vtentibus noxia innoxia ve sit. Nam, sicut retuli, non nulli immodice laeduntur: alij citra noxam vsu eius ad senium vsque sufficiunt. Verum haec ambo genera rara: nempe eorum, qui magnopere laeduntur, & qui nullum sentiunt incommodum. Totum vero, quod in medio est, id cum maio- ris minorisq; discrimine ad magnum hominum numerum se extendit: quorum, qui non rudes sunt, sed ratione probe exercitata, (non enim quorumlibet est haec nosse) ijs suadeo, obseruent, ex quibus laedi se iuuari ve sentiant: ita enim fiet, vt in paucissimis medicorum opera indigeant, quousque in sanitate fuerint.

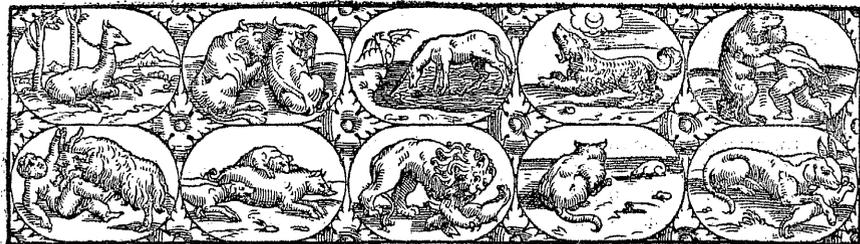
De medicamento ex malorum succo.

CAP. 15.

A. li. 3. f. 13. r. c. 4. fol. 29. f

Hactenus quidem scripseram, cum amicorum quispiam toto opere perlecto, vnum omnino restare dicebat, quod superius a me relictum, post erat dicendum, nempe medicamentum, quod ex malorum cotoneorum succo conficitur: quod tum ad appetentiam excitandam ijs, qui- bus ea languet, est vtile: tum ad concoctionem ijs, qui parum feliciter cibos concoquunt: & in summa ventri robur conciliat. Laudato igitur homine, quod admonuit, apposui & compositio- nem ipsius, quae ad hunc modum se habet: Accipies succi malorum cotoneorum, quae dulciora maioraq; sunt, ac minus acerba, quaeq; nostrates in Asia graece struthia vocant, sextarios romanos duos: quibus mellis optimi tantundem miscebis, aceti sextarium vnum & semissem: haec cum su- per prunas modice coxeris, & spumam detraxeris, immittes zinziberis vncias tres, piperis albi duas: dein rursus in simile igni recoques, donec mellis crassitudo existat: qua vtique crassitudine stomachica medicamenta praeparari solent. Hoc vero medicamentum etiam ijs, quibus inuali- dum iecur est, salutare in primis est. Illud vero latere non debet, ieiunis id maxime dandum esse, mediocri mystri modo: quanquam nec, si a cibo sit sumptum, quicquam laedit. Commode quo- que dabitur etiam, si prius pransus quispiam ante coenam id sumpserit. Maxime tamen tempe- stive id duabus horis ante cibum obtuleris. Quod si id adstringere magis voles, etiam ex cotoneorum succo conficias. Caeterum, sicuti venter intemperie caloris laborat, aut etiam bili quo- uis modo abundat, huic auferri & piper & zinziber debeat, ac succus malorum cum aceto, & melle tantum ad praescriptam crassitudinem coctus dari. Qui vero medio temperamento ventres habent ita, vt nec biliosum excrementum, nec pituitosum congerant, ijs piperis & zinzibi- beris dimidium eius, qui praedictus est, modi, sat erit: ita nimirum, vt sit piperis vncia vna, zinziberis vna & semis. At, quibus frigiditas temperiem vitiat, ijs quatuor zinziberis, piperis tres aut duas & semis vncias iniicies: licebit &, cum ad medium modum praeparaueris, in ipso vsu piper addere. Atque ad hunc modum ijs, quibus in diuersis membris pugnantia tempe- ramenta sunt, consulendum censemus. Quibus vero in vna qualibet similari instrumentalive parte imparitas temperamenti visitur, de his alio opere agetur.

Galen

GALENI ARS TVENDAE SANITATIS
NVM AD MEDICINALEM ARTEM
SPECTET AN AD EXERCITATORIAM
LIBER AD THRASYBVLVM

Iunio Paulo Crasso Patauino interprete.

Præfatio, & Quod nam sit cuiusque rei inueniendæ Principium. CAP. 1.

Non alia quidem ò Thrasybule de proposita à te quæstione ex tempore differui, alia vero in præsentia hæc commentarijs traditurus sum: id enim prorsus haud ignoras, me semper eadem de iisdem asserere, neque quicquam tractandum suscipere, cuius neque methodum didicerim, neque in ea me aliquandiu exercuerim. Inventionis igitur initium non in hac sola nunc proposita contemplatione, sed etiam in alijs omnibus, fuerit, ante cognoscere, quid nam est id, quod quaeritur. Huiusmodi vero notitia gemina est, aut enim solam rei notionem, aut essentiam quoque percipimus. Sed quo hæc discrimine separentur, ampliter in libro de demonstratione proditum est, ubi & alias omnes methodos explicauimus: quin & iam in præsentia ex ipso vsu patet.

Quomodo præsens quæstio proponenda. CAP. 2.

Hoc enim in dubium reuocato, utrum medicæ artis, an exercitatoris pars, ea facultas sit, quæ salubris vocata est, teq; meâ iccirco hæc de re sententiâ efflagitante, cum plerumq; ad medicos gymnasticosq; de hoc ambigentes te accessisse diceret, te mihi prius respondere dignum censui, quâ cuiusq; istorum nominum, medicinæ videlicet, exercitatoris, & salubris, notionem habeas: ne forte de alijs rebus tu narrationem cupias, ego de alijs tibi sermonem faciâ, atq; ita ad nomen tuum, non ad rem ipsam, non sra dirigat oratio. Tu quid ad hoc subiecuisti, me ipsum existimans de oibus oia dicere debere: sed non ita rei veritas habet, multa enim, non vnum proposuisses: primum quid sit medicina, secundo quid exercitatoria, tertio post hæc quid salutaris facultas, aut & id ipsum, quod potissimum quaeritur, ad vtram prædictarum artium ista pertineat. Atqui istud ipsum quartum non ita simpliciter debere proponi affirmabam, ad vtram duarum artium reduci deberet, sed ita statim addedo an propria, an affinis, an pars esset, aut quocumq; aliter quispiam dicere velit, futurum enim & inde aliquod inueniendæ quæstio principium. Namq; si ita perfecte proponatur, ac per Iouem interrogetur, Nunquid medicinæ, an gymnasticæ, affinis sit salubris: cum trium quoq; illorum nominum significatum exposuerimus, medicinæ videlicet, gymnasticæ, & salubris: post hæc etiâ quartum explicare oportebit, affine quid significet, & quæ sit eius dignoscendi ratio. Sed hoc proprium quidem ipsius propositi est: at medicina quid sit, declarare, quid gymnastica, quid salubris, non est ipsius propositi proprium, hæc tamen in confesso esse necesse est. Quare, cum vnum id, quod & tu proposueras, explicare tunc velles, cumq; te in respondendo periclitantem hælitantemq; viderem, virum quædam inter philosophos in rationali speculatione veritatos non ignobilem sermonibus nostris fortuito decurrentem respondere mihi voluisti: quod ille cum prompte fecisset, & ad omnia probe respondisset, facile (vt nosti) proposita quæstio enucleata fuit.

Quomodo ad hunc librum scribendum acceperit. CAP. 3.

At qui & tunc confestim ex sermonum illorum artificio, magnam te voluptatem capisse præferebas, & expectatione celerius quaesitum inuentum est, & postea tu me semper magno pere precatus, tandem non admodum promptum ad hos sermones scribendos impulisti atque coegisti: neque enim vnum id propositum tantummodo exquisite disculsum literis commendandum esse putabam: reliqua vero omnia perinde examinare tempus non supererat. Quantiobrem, quod ipse in me ipso, facere consueui, id satis erga vos amicos fore putauit, si viam ostenderem, quam

A quam quis ingrediens non id solum, sed etiam reliqua omnia proposita explicare valeat.

Quanta sit rationalis facultatis necessitas.

CAP. 4.

Vocatam enim à philosophis rationalem contemplationem quicumque satis diligenter exercuerit, quodlibet iste quaesitum æque discutere poterit: at sine illa propositorum commentarios euoluere, nihil aliud est, quam operam atque oleum perdere: cum neque distinguere sciat, quæ vere in ipsis, quæ falso dicta sunt, neque omnia inibi scripta memoria complecti valeat. Cæterum quoniam semel propositum, cuius paulo ante mentionem fecit oratio, declarare aggressus sum, iam incipiendi tempus aduenit.

Modum definiendæ Medicinæ examinat.

CAP. 5.

Si quis à quopiam interrogatus, quid sit medicina, artem eam esse agrorum curatricem; sanorumq; conseruatricem, respondeat, non ne per Iouem iste, quod controuersum est, tanquam manifestum accepisse videatur, medicinæ partem, salubrem esse pronuncians: Quemadmodum rursus, si quis medicinam laborantium tantum curam habere confirmet, alio modo & iste id, quod in quæstione versatur, pro concessio accipiet, à medicina salubrem abstrahens. Ita, & exercitatoriam si quispiam sanitatis seruatricem statuat, quaesitum pro comperto habuerit. Quemadmodum, & qui boni habitus eam opificem tradat, diuerso modo & ille ambiguum pro certo asseueret: siue enim quis artis definitionem, siue descriptionem, reddere tentat, quod dubium est, neque confutaret, neque asserere sine demonstratione ausit, sed aliunde ex concessis incipiens demonstrare conetur. Nunquid igitur ita medicinam definire melius fuerat, eam videlicet esse, cuius finis est sanitas: gymnasticam vero, cuius finis est bonus habitus: atque huiusmodi descriptiones principia inuestigationis statuere? At sic etiam gymnasticæ salubrem, tanquam nihil sit dubium, detrahemus, in medicina vero adhuc obscurum & quaesitum accipiemus. Nam, si sanitas artis huius finis est, forsitan poterit ad distinctionem sermo assumere, non præsentis custodiam, sed creationem adeptionemq; absentis, eius finem esse constituens: hinc enim inductionibus uentum in vtranque partem argumentandi facultas suggeritur. Nam, si eiusdem artis officium esse, quod prius non erat, efficere, incolumemq; quod factum sit, conseruare, ostendere voluerimus, ædificatoriam, naturalem, fabrillem, atque ferrariam, memoriâ reperemus. Quod si ad aliam opus facere, ad aliam id integrum seruare, pertinere declarem, textoriam, furoriamq; in exempla adducemus, & ad has coriorum dissectoriam, cerdonicamq; seu veteramentariam (sic enim eam vocant, quæ fracta calciamenta restituit) adijciemus. Siquidem alterius esse videtur artificis vestem facere, alterius eandem dilaceratam integrare: quemadmodum & calceum facere ad coriorum dilectorem spectat, fractum autem emendare ad cerdonem veteramentarium ve. Verum in libris meis de demonstratione probatum est ad demonstrationes scientiam gignentes inductiones adhiberi non oportere. Quare, qui curique in illis versatus fuerit, huiusmodi viam aspernabitur, & alteram meliorem vestigabit: qui vero in illis sese non exercuerit, alterutram, quam voluerit, partem tuendam suscipiens totum diem altereandæ materiam habebit.

Quomodo Artes circa humanum corpus multiplicantur.

CAP. 6.

Medicæ nanq; arti sanitatis creationem, non seruationem custodiamq; gymnasticæ vero bonum habitum, finem esse statuentibus, alia rursus difficultas non exigua ultra prædictas exoritur: cogitur enim, puto, aliquis, quemadmodum sanitatis, ita & boni habitus, artem vnâ seruatricem, alteram opificem, constituere. Id si fuerit, duas alias artes necessario disquiremus, vnâ à medicina diuersam, sanitatis conseruatricem, alteram à gymnastica, boni habitus custodem. Cumq; duplex sit bonus habitus, vt alibi ostensum est, vtrius ipsorum gymnastica effectrix erit, distinguere admodum difficile fuerit, nunquid naturalis, an athletici, boni habitus. Non ne iam constat & duas alias nobis artes quaerendas esse: atque ita omnes sex numero fuerint, tres finium effectrices, tresq; seruatrices: tribus enim finibus positus sanitate, bono habitu naturali, bono habitu athletico, ad tantum numerum artes ascendere necesse est. Verum enimvero, cum diuersis artibus opus sit, eo q; boni habitus inter se, & à sanitate differant: ita, & gemina sanitas cum sit, vna secundum habitum, altera secundum affectionem appellata: geminas & artes esse necesse fuerit: neq; enim plus sanitatem secundum habitum, minus sanitatem secundum affectionem, bonus habitus excellit.

Exemplo declarat Sanitatem in habitu, in affectione, & bonum habitum esse. CAP. 7.

Huiusce autem rei notitiam euidentem habueris, istorum singulorum diligenter naturam contemplatus: contempleris autem ad hunc sanæ modum. Agrotantium alicuius, eorum, quos sæpius videris, tibi in mentem veniat, qui grauitate morbo laborauerit, proxime vero conualuerit: ille emaciatus consumptusq; esto, & ad motiones imbecillus, vt alijs ipsum adiuuantibus egeat: iste medelam planè amplius morbo iam solutus non requirit, sed refectione ipsi viribusq; opus est, vt robustus pariter ad eas, quæ secundum naturam sunt, actiones obeundas euadat, & externas iniurias illæsus sustineat. Nihil enim dubij est, quin ita affectus, vt modo afficitur, nunc primum agritudine liberatus astum, frigus, vigiliâs, crudelitatem, aliud ve quicquam ferre non valeat, sed quantumuis leui noxa pulsatus, vt pote non dum tutum firmumq; salubrem statum adeptus, in agritudinem sit relapsurus. Cum vero stabilior atq; in habitu fuerit, non dum tamen in bonum habitum euasit

euasit (hanc enim particulā, bonus, accipiens, tunc bonus habitus efficietur) sed iam mendosa affectio inuulsiq; esse delijt: non posse, n. satis pro vitæ comodis agere, ac facile quibusq; iniurijs violari, mendosa inuulsiq; affectio est. Quod si neq; actiones impediuntur, neq; sit iniurijs facile corpus obnoxium (talīs vero est secundū habitum sanitas) nō amplius mendosa est, atq; ad humanas actiones inuulsi, sed illud laudabile atq; perfectū non dum adeptā: adeptā verō tunc fuerit, cū non solum haud debilitate operabitur, sed robur præterea quoddā in ligno acceperit. Sanitas nanq; secundum habitū inter sanitatem sūm affectionem, & bonū habitum, actionibus mediā est: nam sanitas in affectione debiles actiones producit: bonus habitus robustas: sanitas autem in habitu non dum quidē robustas, nō amplius autem debiles. Atq; ita manifestum est, cum mediā sit in habitu sanitas, ipsam ad oēs vitæ actiones magis, q̄ sanitatem in affectione, licet summam virtutē non habeat, conducere: soli enim bono habitui ea concessa est. Atq; tū secundū ordinē quendam ista cogita, primū actionis noxam, quod in morbo sit: alterū extra noxam quidem positū, sed propter imbecillitatem inuulsi, quod in sanitate secundum affectionē consistit: tertium imbecillitate liberatū, non tamen adhuc robustum, quod sanitas in habitu possidet: post id quartum ceu quædam actionum virtus, bonus habitus, & summitas, ipsarumq; perfectio, exquilitate bonus habitus est. Ars igitur ad salubrem habitum hominem perducens altera utiq; ab ea, quæ ipsum curauit, fuerit, scilicet hoc cōcesso, F diuersorum finium artes esse diuersas: & singulorū geminam, effectricem vnā, alterā conseruatricem. Ex quo patefactum est finis notatione vniuersam præsentem quæstionem comprehendit: quocirca & quæcunq; definitiones à fine constituuntur, non exiguas ambiguitates pariunt.

A definitione per finem, præsentis quæstionis difficultatem soluere tentat. CAP. 8.

Itaq; melius forsitan fuerit ad ipsam artis essentiam trāsirentem, illam inquisitionis principū facere. Quid igitur est medicina: salubrium in salubriumq; scientiam quis esse responderit. Verū & iste nimis audacter salubre, tanquam, s. medicinae partem accepisse videbitur: vnde contrariā factiois non nullos ægrotabilium tantummodo scientiam medicinam esse dicturos existimo. At isti primū ignorant contrariorum omnium vnā esse scientiam: & quicunq; ægrotabilia nouerit, hunc & salubria non latere necesse esse. Istud vero eorū captu maius omittatur: & secundum eorū, que ignorant, explicemus, q̄ fortasse certe consequitur intra medicinae definitionē non necessario quæsitum includi: siquidem alicui æquiuocationē distinguenti; postea medicina corporum sanitatem fruentium, notarum indicantium, causarū facientium, scientiā esse demonstranti, non tū scircō ipsam etiā conseruantia tradere atq; complecti ostendere licet, contra, atq; propositū postulet. Quā obrem huiusmodi sophistica adducens, neq; quod queritur, exacte percipere videntur: neque, G quod nā salubre signū appellemus, quod scilicet ægrotantibus adueniens futuram sanitatem portendit: neq; causam, quæ corpori ægro adhibita sanitatis est procreatrix, qualia nimirū sunt vniuersa remedia: neq; q̄ corpus sanitate præditū salubre vocamus: quorū omnium nulla cum propositū, præterq; nominis societate iunctorū, medicus scientiam habet. Etenim sanorū custodiae medicus, ne, an dumtaxat gymnasta præsideat, ab initio nobis proposita quæstio fuit, quod quæadmodum paulo ante declarauimus, iudicium in finis exploratione habere diximus. Sanitas enim an simpliciter medicinae finis sit ipsam absentem acquirētis, an præsentem cōseruantis, nihil refert, neq; si acquirere quidē medicinae sit, conseruare autē gymnasticae: sic & de gymnastica proponi in quæstione poterit, num bonus habitus, aut sanitas, eius finis sit, aut horum alterutrius creatio, siue custodia.

Quomodo Septem Artes circa humanum corpus reperiri possunt. CAP. 9.

Periculum enim fuerit, vt proxima demonstraui oratio, ne, si vnā excedamus, septem circa humanum corpus artes constituamus, primam & manifestissimam & penē solam controuersia carentem, eam scilicet, quæ morbos expellit: duas alias, vnā à sanitate secundum affectionem ad eam, quæ est in habitu, ducentem, alteram in ea conseruantem: duas item alias circa bonum habitum pariter sese habentes, effectricem vnā, alteram, quæ conseruat: præter has, etiā duas circa bonum habitum athleticum versantes, simpliciter enim alterum naturalem bonum habitum appellamus: non simpliciter autem eum; qui non naturalis est: athleticum inquam, sed cum adiectione semper, quemadmodum & Hippocrates inquit non nunquam; sic loquens: || Affectus athleticus non naturalis, habitus salubris melior: interdum vero sic: || In his, qui corpora exercent, habitus ad summum boni, periculosi, in athleticis videlicet, ac gymnasticis corporibus. At de athleticis gymnasticisq; vocatis corporibus nunc te intelligere oportet, non de illis, qui quolibet exercentur, vt de fodientibus, remum pellentibus, metentibus, aut quippiam aliud ex naturalibus hominum officijs præstantibus, sed de illis, quibus id ipsum studiū est, vt contra athleticas aduersariorū vires exercendo sese muniant. Quare autē huiusmodi affectio naturalis non sit, alio loco exposuimus. Ex hac igitur oratione, quod optime ad præsens negotium facit, id ipsum est, quod proxime diximus, circa humanum corpus septem artes futuras, vnā prætereuntibus, vel per louem & nouem: cur, n. non conuenit duas alias artes statueri, alteram quidem exquilitate boni habitus effectricem, alteram vero eius ipsius custodem, quodq; altera est exquilitate bonum habitum efficiens, altera cōseruans: Quod vero gymnastici boni habitus summitatem fugere vereriq; oporteat, ab Hippocrate clarissime testatum est: sed simpliciter boni habitus appellat, qui secundū naturam est, summum nō solū vitare non

In li. de Alimēto, paulo post dimidium.

1. Apho. 3. Ext. ord. 3. c.

A. li. 1. f. r. d. 1. c. de def. med. fol. 3. c.

non conuenit, immo totis viribus ad ipsum nitī decet. Itaque omnes circa corpus nostrum artes nouem fuerint: quarum septem quis laudare poterit, reliquas duas potius vitiosas artes appellauerit: qualis & illa est, quæ Commotica græce dicitur: Latini compticem vocat. Has igitur, si placet, dimittentes iterum septem reliquas enumeremus, omnium primam, quam morbos pellerē dicebamus: alias vero deinceps, duas circa sanitatem in habitu, duas circa bonum habitum, duas circa summum bonum habitum. Iam sanē & ex his patet, quod nisi quis circa corpus artem vnā habentē finē statuatur, eum ad septem vsq; artes accedere necesse esse, nihilq; aliud hunc finem esse, quā sanitatem.

De bonis malisq; Artibus.

CAP. 10.

Sed melius forsitan fuerit exquilitiorem sermonem facere, illud in primis, quod nemo ignorat, memoria repetentem, improbas artes apprensens bonum vniciūq; eorum, quæ sunt, artes autem verum ipsis inherens bonum comparare: ac deinceps dicentem, si vocata compitua adulterinā pulchritudinem conciliat, hæc utiq; ars vitiosa adulatrixq; fuerit: altera verō quædā ars circa legitimum veramq; prorsus pulchritudinem verfabitur, quæ in vegeto colore, carnis moderata copia, mēbro-rumq; congrua proportione consistit, quæ naturalem bonum habitum consequuntur. Sed de gymnastico bono habitu alibi seorsum verba feci: nunc autem & forsitan de eodem per capita loqui melius fuerit id sermoni principium statuendum.

Nullum membrum ignauum aut prauè agens à nobis desiderari. CAP. 11.

Sive enim secundū naturā operari vniciūq; membrorū idē, quod bene valere est: siue id necessarium in structum esse: istorum vtrumuis sanitatē constituens, (nihil enim nostra interest) sequentem orationem ita animū aduertens accipito. Nunquid naturali cuiusq; membri apparatus, an eius opera, indigemus? Mihi profecto ita persuadere, neminē mēbrum ignauū officioq; proprio carens habere velle: neq; igitur cæcutientes oculos, neq; nares odorari nequeuntēs, neq; crura torpentia, neq; aliud quodpiam membrorū, aut nihil penitus, aut deprauate agens, habere cupiat: nullo enim eorū omnium, quibus egemus, imperfecto egemus, neq; domo, neq; calceo, neq; scamno, neq; veste, sed simul egemus: & perfectio egemus. Itaq; infirme debilitatq; ambulare non petimus, neque obtuse cernere, vel audire: neq; aliud quicquā deficiens mancūq; ex petimus. Quis enim coloris bonitatem, carnis molem, aut absolute corporis pulchritudinem, robur ve, imperfectiones discipiat? Quocirca, si actionem nō deprauatam, sed perfectā requirimus, neq; corporis structuram, vnde hæc profluit, mendosam labantemq; votis exposcimus: atq; ita, cum horum alterutrum sanitas sit, nullus proculdubio mutillam sanitatem, sed, quā fieri potest, absolutissimam firmissimamq; exporauerit.

Quod perfecta sanitas & bonus habitus idem sunt. CAP. 12.

Igitur, si aliud quopiam bonum habitum à perfecta sanitate quis autumat, aliam sanitatē, aliam bono habitui artem præficio: sin vnum atq; idem vtrunq; est, vnā & vtriq; artem præficio necesse est. At quomodo vnum idemq; bonus habitus atq; absoluta sanitas fuerit? Primū, si apparatus huiusce causam, eundem & boni habitus esse crediderimus, ambo idem erunt. Secundo ex ipsa essentia id percipimus: bonus siquidem habitus nihil est aliud, quā bene se habens habitus: habitus autē affectio stabilis est: quare cuius est habitus, eius est etiā bonus habitus: ambo vero ad aliquid sunt. Dicitur itaque aliquis in grammatica habitum habere, alius in arithmetica, in geometria, alius in astronomia: & in re qualibet, cum affectio bene adhaerens altiusq; defixa fuerit, habitus nominatur. Nihil autē in præsentia referat affectionem aut habitudinē appellare. Quā ob rem, si & eius est bonus habitus, cuius est habitus, alicuius autē habitus est, alicuius ergo & bonus habitus erit, & eiusdem, cuius habitus. At nobis in præsentia nō de geometrico, mulico, aut grammatico, sed de salubri habitu, sermo proponitur. Cum bonum igitur habitum dicemus, non grammaticū, musicum, aut geometricum, sed salubrem habitum dicemus. At qui statim id ipsum vulgares negligunt, & boni habitus sanitatisq; nomina idem significare arbitrantur: cum tamē sanitatis nomen affectionis cuiusdam nomen sit, boni vero habitus nomen nō affectionem simpliciter, sed, quod in ea optimum permanentisq; est, manifestat: quādoquidem eius affectionis, quam sanitatem dicimus, præstantissimus habitus est bonus habitus. Non igitur (idem enim iterū atq; iterum inculcare necesse est) cū quis multorū inueteratam ignorantia stirpitis euellere cupiat) non, in quā affectionem, non structuram, non actionem, boni habitus nomen significat, quemadmodum neque simpliciter habitus, sed habitus quidem solam ipsam permanentiam stabilitatemq; affectionis ostendit: bonus vero habitus nihil ei plus, quā bonitatem adiecit. Igitur ex hoc nomine, habitus, & ex hac adiectione, bonus, cōponitur, quā omnibus, quæ laudamus, apponere consueuimus, quæcunq; probe & secundū propriā suā virtutē cōstituta sunt. Quid igitur appetimus, aut quid nostro corpori prorsus inesse precamur. Nunquid salubrem affectionē id ipsum solū? An hoc idem est, ac si quæras, num infirmas ædes ac propediem ruituras ex petimus? aut vltra vsum, cuius causa structæ sunt, elegantissime quoq; cōpositas, & quā longissimo tēpore duraturas? nemo profectō reperitur, qui non intēgre, & non longi temporis spatio sanitatem frui percupiat. Quin etiā nulla omnino ars est, quæ sibi id, quod deterius est, ac breuioris temporis, proponat, sed quod in eadem materia est valde optimum, atq; longissimo temporis curriculo permaniturum. Id sanē omnibus effectiuis artibus propositū est:

Secunda Classis.

oo

neq3

neq; etiam finis planè aliud quippiam, quàm propositi consecutio fuerit. Atq; iam ex dictis aper-
tum est artis circa corpus versantis finem esse vnum, propositumq; vnum: siue propositum hoc
quippiam integritatem nominet, siue bonum habitum, siue sanitatem, siue naturalem corporis stru-
cturam, siue naturalem actionem, aut affectum, aut structuram, per quam integre atque absolute
has naturales functiones obimus, nihil in præsentia distinguere opus est.

Quis sit omnium artium finis & propositum.

CAP. 13.

Siquidem vnum mihi ostendendum proponitur, oēs videlicet artes propositum finemq; appe-
tere, finem vero vniuscuiusque rei vnū esse, qui nihil aliud sit, q̄ fm illam substantiam bonū. In
vite igitur non aliud quidem perfectio est, aliud vero bonum, neq; aliud, præter id, quippiam ars vi-
rium cultum tradens sibi speculandum proponit. Itidem & ars oleas excolere docens olearum natū-
ræ perfectionem sibi propositum statuit. Verum enimvero vna quædam res est humanum corpus:
& quædam quoq; huiusce omnino perfectio est, quam & præsentem custodire, & absentem reuo-
care alicuius artis officium est. Huius autem si alterum quendam inferiorem finem constituam, an-
tedictus nos excipiet sermo: erit enim hæc boni habitus: illa summe boni habitus: alia salubris ha-
bitus: & quarta insuper ars salutaris habitudinis opifex: & præter has athletici boni habitus effe-
ctrix quinta. Quod si alijs quidem artibus fines inducere, alijs autem eos cōseruare permiserimus; F
non has modo, verum etiam alias totidem circa corpus artes vestigabimus, constituemusq;.

Vnum tantum esse corporis bonum, eandemq; esse opificem artem & custodem. CAP. 14.

Ex quo efficitur neq; multa corporis bona esse ponenda, neque aliam eiusdem opificem, aliam
vero custodem artem esse statuendam. Potenti sanè omnia per capita cōtemplari non pluribus
opus est: qui vero id facere nequeat vel & omnia ex animo delere, quæcunque ex male ab ipso per-
ceptis sequuntur, opus habeat, longiore puto adhuc oratione indiget. Illa sanè cōsuetudina sunt, q̄
non vnū sit corporis bonū, sed omnia hæc, sanitas, robur, & pulchritudo quodq; ars vna id procrea-
re possit, altera cōseruare, & quæcunq; alia ab his orientia non nulli perperam decreuerunt: atq; in
primis vnum esse corporis bonum primarie & proprie dictum, ad quod reliqua omnia referuntur,
explicare melius est: alia vero corporis bona vocata, non nulla, vt partes illius, dicuntur: alia vt cau-
sæ: alia vt fructus quidam. Quemadmodum enim pulchritudinem iucundus color, congrua caro,
membrorum cōmoderatio, & alia quædam integrant; quidni & corporis bonum ex sanitate, robo-
re, & pulchritudine constet? Item quid prohibet ipsius corporis bonum esse sanitatem, sed veluti
fructum quendam eius pulchritudinem & actionem? Quid obstat præterea primum corporis bo-
num actionem esse, eius vero causam sanitatem? Neque enim per alia exquisite sanescet corpus, &
per alia robustum aut pulchrum euadet: statim vero id etiam exactè salubre est.

Vnam omnium corporis bonorum artem esse, vnumq; esse principem corporis bonum. CAP. 15.

Quare & ex hoc vnā circa corpus artem esse conuincitur: eadē enim facientes simul & robu-
sti ad agendū erimus, & visu pulchriores, & salubriores, meliorisq; habitus efficiemur: quem
admodum cōtra, si qua in corpus noxa incidit, & actionū firmitas labasceat, & pulchritudo
marcescat, & bonus habitus tolletur, sanitasq; ipsa violabitur: hæc enim omnia meritō simul augen-
tur, simulq; decrescunt. Naturalis etenim actio naturali corporis eger apparatus, a quo rōnem causæ
erga ipsam habente producit. Quocirca illud fieri non potest, vt istorum alterum ad sit, alterum
vero ab sit, ambo præterea hæc simul augentur atque decrescunt: cumq; in melius proficiunt, hic bo-
nus habitus, illa robur appellatur, eadem nanque ratione robur actioni, qua bonus habitus sanitati
cōparatur: vt vnq; enim ab vtroq; producit, sicutq; alicuius bonus habitus est, ita & robur: natu-
ralis nanq; siue apparatus siue affectionis, vt vnq; vocare libet, virtus quædam est bonus habitus,
actionis vero naturalis virtus robur est, idem autem est virtus, perfectio, & cuiusque rei bonū, quod
illius primum atq; simpliciter bonū nominatur. Ambo sanè & propter eadem deteriores meliores
redduntur, bonus nanq; habitus salubris, vt ante dictum est, affectio nominatur. Si quis item mani-
feste debilis sit, roboris infirmitas imbecillitasq; dicitur: pulchritudo præterea priora, posteriora
deformitas necessario comitatur. Hæc planè omnia simul crescunt, simul minuuntur, & perficiun-
tur simul omnia, simulq; delentur: quodq; istorum vnum læserit, quicquid fuerit, statim & reliqua
omnia lædit: contra, quod iuuat, pariter & omnia iuuat. Atqui ex dictis iam vnā circa hæc om-
nia artem necessario versari clucescit: quod istorum autem princeps simpliciterq; corporis bonum
sit, nihil in præsentia attinet dicere. Sed tamen, ne id quoque sermone deficiat, subiungam. Corporis
bonum absolutissimum atque primum, quo egemus potissimum, actionum perfectio est, quod
sanè robur vimq; defectiue enunciantes nominant: siquidem eos oportebat non robur simpliciter,
sed actionum robur, neque vim simpliciter, sed actionum vim nuncupare. Deinceps verò post hoc
fm non simpliciter, neque per se corporis bonum, sed, quoniam primo & per se huiusmodi bono
ad sui creationem actionum robur indiget, sanitatis est bonus habitus, quem & ipsum iterum curte
nominantes caulationibus ansam præbuere: sanitatis enim bonum habitum cum dicere debeant,
non ita, sed absolute bonum habitum vocant: hunc necessario pulchritudo sequitur, aliud quoddam
ab illis & tertium corporis bonum. Quare corporis bona æque, ac animæ, neq; vnus generis sunt,
neque similiter omnia dicuntur, sed vnum quidem, vt primum atq; per se, alterum tanquam illius
causa,

A causa, tertium vero, vt necessario consequens. Igitur cuius horum trium ars corpus gubernans pri-
marius opifex est? num sanitatis, an actionis, an pulchritudinis? Supra enim iam patuit, etiā si isto-
rum vni tantum, quodcunq; malis, profueris, necessario cunctis tribus profuturū. Nam, si actionē
iuuabis, & sanitatem & pulchritudinem necessario iuuabis: quandoquidē ea sine causa ipsam pro-
ducente consistere nequit, pulchritudo vero necessario subsequitur. Item si sanitati proderis, ilico
& actioni & pulchritudini proderis, etenim vtraq; ab ea profuit: qui vero pulchritudinem creat,
iste proculdubio & sanitatem ante creauerat: si eam, itidem & actionem.

Quod inter corporis bona primum à medico expectatur.

CAP. 16.

Verum, quod primum ab artifice fiat, sermo noster vestigare cupiebat. Atqui iam ex supra po-
sitis manifeste ars sanitatē efficere videtur, hæc vero naturalis pulchritudo actioq; sequatur,
necesse est: quod enim primum artifex cum fecerit acquiescit, id eius planè finis est: at naturali affe-
ctione, per quam agimus, restituta conuiescit, ea vero sanitas erat: quam cum induxit, nihil vltra
circa actionem pulchritudinem ve laborat, accedunt enim hæc vel inuito artifice, ipsiq; aditum in-
tercludere, cum semel sanitatem creauerit, profus nequit. Ipsam planè sanitatem impedire in ipso
artifice positum est: quod si ipsam corrumperit, naturales actiones, aut pulchritudinem corpori adipi-
B sci, nullo vnquā pacto valebit. Artem itaq; corpus tractantē, qualiscunq; sit, circa sanitatem omnium
primam atq; per se negociari afferendum est, deinceps accidit, vt de actione pulchritudineq; curā
habeat: neq; vero vllum istorū imperfectum manumq; est, sed perfecta, cummulata, ac summa sunt.
Quomodo igitur plura sint corporis bona, quomodo vnum, quodq; non omnium æque ars cor-
poris curam habeat, sed vnus per se, ex accidenti aliorum, abunde distertum est.

Quod in nulla materia Ars vna finem efficiat, altera cōseruet. CAP. 17.

Iam vero & illa ostendere conabor, quare in nulla materia ars vna finis effecrix, altera cōserua-
rix reperiat: statimq; ab initio neq; illorū exemplū, qui in hac fuere sententiā, neq; rerū præ-
rea ipsarū naturam, ipsis fauere declarabo. Si alterius. n. artis est calcem conficere, alterius labefacta-
tum refarcire, non dum tertiā hanc artem cōseruatricem nobis ostenderunt: pariter & in vestibus, si
alterius quidē artis est eas refarcire, alterius autē cōficere, quæ nā & in his tertia sit ars cōseruatricis,
explicare non poterunt. In nostris profecto corporibus, vniuersimq; in his, quæ à natura reguntur,
veluti effecrix vtiq; natura est, textoriæ coriarūq; proportione respondens. Vitiosum autē corpus
instaurant agricola & medicus, q̄ & ipsi vestes sarcienti & veteres calceos instaurati similes sunt. Ve-
stem autē calcem ve in conclauū reponēdo custodire, ne aut à quopiam surripiatur, aut à muribus
C erodat, id neq; vllius forsita artis, sed solius est diligentia. Quod si horū cōseruatricē artē esse quidā
velint, tales apud homines artes sūt imperatoria, rei q; publicæ gubernatoria, & præter has, si placet,
ostiariorū, cæterorumq; custodiū: vt enim ne inter hostes, aut profus ne inter sceleratos homines ce-
rasq; bestias versaremur, ædes ciuitatesq; construximus, & muros circumdedimus, imperatores ac
principes creauimus. Sed non istarum similem sanitatis cōseruatricē artem conuincimus, sed eā,
quæ (vt puto) in humanū corpus aliquid agens nō ex accidētī, sed per se incolume ipsum valensq;
præstat: at proxime dictæ singulæ non ipsæ per se sanitatē custodiunt, sed eo, quia homini nō iugu-
lato, neq; à fera discepto, sanitatem seruari, quemadmodum & totā vitam, contingit: idcirco ex quo-
dam accidenti, non primo, neq; ex sua ipsius ratione, harum vtraque artium sanitatem cōseruat.

Quibus Ars tuenda sanitatis contineatur.

CAP. 18.

Igitur sanitatem præcipue ex sui ratione cōseruans quibus cōtinebitur? Vt mea quidem fert
sententiā, neq; illis, quæ non necessario corporibus nostris adhærent, neq; illis, quæ nullā in par-
tem necessario corpora nostra permittunt, sed illis, quibus, velimus nolimus, corpus nostrū omnino
vitur: & eorū illis, quæ iuuare aut officere valeant in ijs, inquam, & circa hæc tuendæ sanitatis artē
versari arbitramur. In gladios enim, aut feras, aut laqueos, aut præcipitia, non necessario corpora no-
D stra incurrun, sed in ambiente aere duplici ratione versant, & qm corpori vndiq; circumfusum est,
& quoniā per inspirationem ducitur. Atqui somnus & vigilia, quies itē & motio, in horū numero
ponitur: necesse nanq; est aut dormire aut vigilare, quiescere aut motu exerceri. Perinde esturimus
& cibum capimus, sitimus ac bibimus, aut inter hæc medijs agimus. Cubiliū autem discrimina ac
vestimentorum non omnia necessaria sunt. Eburneis nanq; pedibus lectulus, aut grabatus ignobi-
lis, nihil sanitati prodest aut officit, neq; vilium aut sumptuosum vestium vsus: non vitrea vasa, aut
aurea, aut argentea, aut lignea possidere: non formosorum seruorum aut deformium turbæ domi-
nari, aut seruis planè carentem ipsum sibi ipsi ministrare. Ista mehercule prodesse nobis vel obesse
iporum ratione atq; primario, aut ex accidenti, neutiquā apta sunt. At calidus aer aut frigidus, esca
& potus, requies & motio, vigiliæ somniq; suis ipsorū viribus necessario corporibus nostris vtili-
tatem aut noxam afferunt. Vestimentum autem lacerum ac leue hyeme, graue autem æstuosumq;
æstate, lædit quidem ex necessitate, ex accidenti vero frigore & calore diuexat.

Quid à sanitatis custode agendum sit.

CAP. 19.

Hæc itaq; quæcunq; per se lædētī iuuandiq; potestati habent, sanitatis curā habens specula-
tur. At quomodo, quæ ve ratione? Postea quā satis abunde corpus inanitum est, sensibilisq; no-
cumentū discrimen impendet, alimētum sumere iubens. Postquam vltra modum exaruit, atq; hinc
Secunda Classis. oo ij iam

A. 1. f. 3. d. r.
c. i. fol. 56. f. g.

A. ibidem.

iam noxæ periculum instat, potest accipere præcipiens: item & corpus exercens, cum nostri moderatricem facultatē robustam præstare, excrementa quoque angustis meatibus intrusa eruere voluerit: quietem vero imperans, cum exercitatione corpus lassari, aut ultra, quam conueniat, digeri senserit, alium prætere ducens, cum suppressa est nimis autē citatam cohibens: alia quoque in hunc modum omnia agens, & in summa id ante oculos habens, ut in corpore exacte sano ac valido nihil nouare audeat. Cum vero aliquantulum exquisitam moderationē transierit, continuo, quod deficit prius, sicut latius malum serpat, resarciat, perinde, ac si subtegminis fila ex aliqua veste non simul omnia, sed singulis diebus singula excidentia, qui huic rei præest, assidens illico reponat adeo, ut huiusmodi correctio atque emendatio multo notitiam præ exiguitate subterfugiat. Talem mediis fidius & benevolentibus præfectum artificem esse opus est minime cuiusque differentia ac noxæ obseruatorē iuxta atque emendatorē. Verum, si ex toto integrum illa sumque corpus duraret, taleque, quale ipsum ab initio creator fabricatus reliquit, nequaquam correctore semper egiisset. At nunc, cum diffuset semper, atque dispercat, aliquo præsentē obseruatore indiget, qui & quod dissipatur, quantum qualeque sit, cogniturus est, illicoque tale ac tantum vicissim reponens instaurabit. In situ humidum dilabitur, tantumdem humoris, potest exhibere, irrigato. Calidum digeritur, tantumdem caloris addito. Aridum consumitur, iam alendi instat occasio, ut semel dicam quod discutitur atque euanescent, ingeri paulatim atque reponi ante, quam in multorum notitia veniat, opus est.

*Quo differat ars curatrix à conseruatrice per pulchram doliolum
comparationem declarat.*

CAP. 20.

Igitur, quemadmodum, si duo cogites doliolum multis in locis foraminibus terebrata, ambo æque ab initio plena, pariterque per illa spiramina hac atque illac perfluentia, horumque alterius quidam curam gerens semperque assidens tantum vicissim ingerat, quantum elabitur, alterum verò ante, quam valde inanitum est, nemo custodiat, postea quispiam repente superueniens semel totum impleat, clarissime constat doliolum istorum primum neque inaniri, neque repleti unquam, alterum vero ambo hæc pati à multis inspectantibus testatum iri, ita quoque in sanis ægrotisque corporibus res habet. Vtrumque enim vitium ars vna modo vno emendat, quod deficit scilicet, instaurans: in quanto vero, non in quali, emendationis differentia versatur.

Quod differentia in quanto ad vnam artem spectet, in quali ad diuersas.

CAP. 21.

At qui secundum quantum in his, quæ fiunt, differentia ad vnam artem pertinet: quod si alterius artis esse debeat, prorsus qualitate differat, oportet: quod si propterea geminum esse correctionis modum arbitraris, quod ab vno doliolum multum prius effluerit, quam artificem accesserit: alterum, custodem semper astantem, quæ sua bona fortuna fuit, natum plenum conseruatur, haud recte sentis. Neque enim alia ars vnum subtegminis filum, quod exciderit, reponit: alia, tria aut quatuor aut quingenta. neque alia ars parietis particulam ruentem fulcit communitque: alia magnam eius partem collapsam restituit: quo enim modo res vnaquæque à principio constructa est, eodem etiam corrupta instauratur. Subtegmen istamini intertextum vestem facit: num igitur præter hæc vestis patii, aut præter hæc emendari potest: opus planè est, si quid vestis damni faciat, aut istamen, aut subtegmen, aut vtrumque pati, vnam que esse emendandi viam, quæ subtegmen semper istamini implicet, quo eius ab initio compositionem imitetur.

Quam errent logica methodo carentes.

CAP. 22.

Sed singulares actiones multis imponunt vniuersale contemplari nequeuntibus. Id enim rationalis methodi munus est, quam neque didicerunt neque pertractarunt isti, qui quotidie de propositis blaterantes disputare audent. Satius enim, si quidem eam nouissent, ipsis foret, eam semel discipulos docere: non infinita proposita discutere, nam, qui eam rite percepit, non amplius infinitis eget, sibi ipsi omnia recte diuidere valens. At eam methodum ignorans, præterquam quod infinita, perperam ne dicta sint, haud dignoscit, per multorum adhuc propositorum, quæ non audiuit, inops est. Verum hæc obiter aduersus eos dicta sunt, qui quotidie in proposita discipulis audientibus differunt, neque ipsi, quid dicant, intelligentes, quousque imperiti in exercitatioque in iudicatorio instrumento fuerint. Nam hoc & hoc loco, quo inter se artes distinguendæ sunt, singularibus ne actionibus, an vniuersalibus, an nota, sed propositis finibusque, aut neque his, sed materijs, instrumentis, principijs, & contemplatione, minime considerantes de his nugantur, quæ ignorant. Igitur & nos forsitan melius fuerit, postquam semel id certamen conficere tibi polliciti sumus, quam breuissime poterimus, aliquid & de ante dictis omnibus disputare, iterum à singularibus actionibus incipientes.

Quæ sint singulares in medicina actiones.

CAP. 23.

Est igitur quedam singularis actio, qua videntes oculorum palpebras consueimus: altera vero huius minime assimilabilis, per quam suffusiones detrahimus: alie quoque tertia & quarta, neque inter se vlla ex parte, neque harum similes sunt, per quas contractus os de capite excindimus, sed in alia corporis parte, ut pote humero atque cubito, in aduersum tendentes atque conformantes deligamus. Ab omnibus vero alijs actionibus longo intervallo ea dissentit, quæ circa herniam sit, manuarum operatio: à qua illa, quæ circa varices: ab omnibusque simul antedictis velicæ calculi extractio: atque horum multa etiam scalpello absoluiimus: at oculum sublinere, articulum in proprium situm reponere, et aut aliquid membro propriam formam reddere, fistula, quam cathetera græci vocant, rite vti, cucurbitulam affigere, sine scalpello quidem omnia præstantur, sed inter se longissime & à proxime dictis euariantur quem-

† AP. conformare aliquod membrum.

Aquemadmodum & venam soluere, & arteriam secare, cutem scarificare, & hydropicos perforare inter se & ab omnibus antedictis distant. Atque hæc quidem etiam ac præter has alie infinitæ manuarum actiones per se sunt: medicamentis autem videntur porro alterum genus est, & ab seipso, & ab his, quæ manu fiunt, discrepans. Si quidem veratri potio, ciborumque esus nulla societate participant: neque inedia clysterisque usus, neque frictio: & lauatio: ab his vero longius distant vlcus eluere ac purgare, & medicamentum liquidum, ite & aridum imponere: gestari præterea, deambulare, lucari, scammonium, aut mulsam bibere. Quorum omnium neutiquam similis est pulsatus artiarum calorisque dignotio, quæuis extremis manibus agamus: quemadmodum (vt reor) & humorum abscedentibus sedibus contentorum perceptio, aut tumorum hydropicorum, aut gangliorum, aut atheromatium, aut meliceridum, aut steatomatum (vt græcorum nominibus utamur, quando latina deficiunt) neque enim eodem digitorum iniectione, aut eadem motione & traductione & pressione, sed non nunquam longe differente in modo enumeratis vtimur. Quamobrem periculum est, ne totum diem absumamus, nihil aliud, quam actionum differentias recensentes, adeo ipsarum numerosa multitudo est.

Per singulas actiones artes non distingui.

CAP. 24.

Verum iam & ex his abunde quis nouerit, quanta illi erroris nebula caligent, qui per singulas actiones artes esse distinguendas arbitrentur. Nullus igitur adeo fatuus, adeoque attonitus est, qui à medicina modo propositas actiones diducat, & aliam quampiam artem singulis ipsis præficiat, aut herniæ dissectoriam (vt nunc quidam nominant) aut calculi detractoriam, aut perforatoriam (quam paraceticam vocant) est enim quæ maxime hunc herniæ dissectorē, illum perforatorem, alium calculi detractorē esse dicant, omnes tamen istos communi nomine medicos appellat perinde, ut eos, puto, qui à quibusdam membris, quorum præcipue curam gerunt, vocitantur: hos namque oculos, auricularios, dentarios (ita dicere liceat) medicos nominant: non nullis vero à materia nomina indiderunt, diateticos, & medicamentarios, aut per iouem, etiam herbarios vocantes: quidam præterea & non nullos medicos vinidatores & veratratores appellarunt, quod eos crebro talibus remedijs videntes conspexerunt. Omnibus enim (vt reor) hominibus rationalis disciplina principia naturaliter insita sunt: cognoscuntque hi quidem magis, illi vero minus, in actionibus aliquid esse idem, aliquid diuersum. Id quidem, cuius causa sunt, idem est, sanitas videlicet apud omnes commune propositum: modus autem non omnium vnus, sed in numerum ingentem excrescit. Verum enimvero, si quispiam (vt facit Plato) vniuersaliusque modum & vniuersalem scopum vnam artem statuens, deinde in species, differentiasque ipsam diducens, rursus illas partes singulas artem appellet, perinde & ipse aliquam diateticam, & medicamentariam, & manuarum velit artem appellare, nihil sanè fuerit, quod ipsi vitio vertam. Ita etiam, si modo propositas singulas partiens, vt dietam in ea, quæ assumuntur, euacuantur, & bibuntur, & exterius incidunt, istorum singulis propriam quandam artem præficiat, neque illi accusauerim. Iterum, si hæc quoque eadem multiformiter vsque ad particularia partiatur, minime ipsum impediatur, quin in his, quæ assumuntur, aliam medicamentorum artem esse dicat, aliam ciborum, aliam potionum: quin etiam in istis singulis huius illiusque cibi, huius illiusque potus, atque huius illiusque medicamenti propriam esse artem dicere concessero. Verum, si has inter se artes, quemadmodum arithmeticam, exempli causa, ab oratoria, aut hanc ab edificatoria & fabrilis differre autemet, non amplius istud concessero, cum istæ commune propositum habeant: paulo supra vero enumeratis vnus est commune propositum, sanitas scilicet. Quemadmodum igitur in oratoria, quæ vna est ars, aliquam quidem exordij, narrationis aliam, argumentationum perorationumque aliam esse artem dixerit, si mihi solum id vnus, vnus esse artis ea, siue species dixeris, siue partes concessum fuerit: Ad eundem, arbitror, modum, & in medicina res habet, aliam enim artem manuarum dixerit, aliam diateticam, aliam medicamentariam, vnus id modo mihi seruetur, harum omnium vnus esse propositum, propter quod vnus esse artis particulæ coguntur: res enim dissimillimas iniungere, atque connectere, cogereque, vt in vnam omnes artem conspirent, manifesto videtur. Excindit aliquis, aut abscindit putrem particulam, alius autem reficit, carnemque in cauo vulnere procreat: contrarie quidem res, totaque, vt ait, diametro distare videbuntur, actiones enim longe differunt, ipsarumque effectus contrarij sunt: ille enim eorum, quæ sunt, aliquid perdit, iste vero nouam aliquam substantiam gignit: sed neutri id ipsum per se proponitur, aut illi quicquam destruere, aut huic generare: quemadmodum neque vtere aliquid, neque secare, neque aliud quicquam ipsum propter se facere quispiam aggreditur, sed tanquam sine hoc sanitatem assequi non valens, ad quam omnes diuersis itineribus ingredientibus properant, ob commune vtrique propositum omnes medici vocati, sed propter actionis, aut materia, aut membri differentiam, hic manuarum, iste medicamentarium, ille oculos appellatur, manuarum ab actione, medicamentarium à materia, oculos à membro. Cum enim, quæ curantur membra, non parum inuicem differant, curatoresque ipsi actionibus ac materijs diuersis vtantur, ideo non nulli ab actionibus, alij à membris, à materijs alij cognominantur, oculos, manuarum, ac medicamentarium, vniuersimque omnes à fine medici. Supra enim explicatum est omnes artes in subiecta substantia bono versari, eisque operam dare: & in singulis ipsarum vnus, quoddam primum bonum reperiri. Cæterum, quod quispiam palpebras, exempli causa, bene suens perperam medicamenta propinet, alius medicamentis optime vtens rationem vitæ non rite præcipiat, in hoc alius egregie versatus manus non bene

Secunda Classis.

oo iij

exerceat,

exerceat, si diuersas propterea ac penitus separatas artes opinemur, statim sanè non tres modo, verùm etiam trecentas sic artes statuemus. Iste nanque fistula perire vitur, illè clystere, alius venam secare est idoneus, arteriam alius: deinde, cum aliquis hæc omnia insigniter administrans inuentus fuerit, rursum omnes illè artes in vnam coibunt. Atqui vtrumque vitiosum est, aut propter artificum insci- tiam artem vnam in multas discerpere, aut propter eorundem excellentiam multas in vnâ coniun- gere. Prior nanque sermo neque orandi, neque numerorum, neque terræ metiendæ, neque canedi, neque aliam quampiam illustrem artem, vnam esse concedet, quas multi tractantes propter earum magnitudinem totas complecti nequiverunt. Secundus autem artes interdum nullius cognitionis participes in vnam acceruat. Nam, si idem homo arithmeticus simul, grammaticus, atque philoso- phus fuerit, poterit quispiam vnus artis has omnes esse particulas existimare.

Quo Artes distinguenda sunt.

CAP. 25.

Itaq; ne agentium multitudine, sed propositis consideratis, artes distinguamus, neque in lingulas actiones sed in vniuersas inspiciamus. Comune. n. quoddam in lingulis cuiusque artis actioni- bus inuenies, per quod, quâuis longo intervallo distare videantur, nihilo minus tñ eas vnus esse ar- tis particulas nihil impedit. Vestes igitur texere nihil aliud est, quâ subtegmen stamini implicare: num igitur, quâ istud, aliud est fuere: neutiquam, verum & in suendo subtegmina staminibus inter- texuntur: nam si & ab initio statim quispiam sine textorio opere aliter subtegmina staminibus in- nectere voluisset, aut eo modo, quo nunc lacera indumenta faciunt, aut quo cistas aut sportulas aut retia fabricantur, nihilo secius vestimentum, sed multo longiori tempore confecisset. Finè itaq; non simpliciter collimantes, sed celerius ad ipsum peruenire studentes, hanc telas conficietem artem, tex- toriam scilicet excogitarunt, non vniuersam, sed ex parte à supra positis different: idem & in medici- nali arte contingit. Innumera sanè (vt ita dixerim) singularia sunt, sed generatè quoddam opus om- nibus commune est: nam & corpori aliquid, vt superuacuum, detrahens, aut aliquid, quod deficit, adiciens, vnum vterq; in vniuersum præstat, corpori scilicet naturalem modum comparans, qui ni- hil aliud est, quàm sanitas, perinde vero & calfaciens, & refrigerans, & siccans, ac madefaciens.

Exemplo natura probat Artem, quod facit, etiam conseruare.

CAP. 26.

Quemadmodum enim, si ab initio nos cõfestim animal creare potuissemus, nõ alia quidè vlla ra- tione eius primã formationè instituissemus, alia vero emèdationè adhiberemus: haud secus postea, qñ neutru horu nos primè efficiamus, sed natura est & primaria animalis opifex, & in præsentia agrotio sanitatè cõparat, nõ alia profectò ratione carnè prius generauit, alia vero nõc neq; alia quidè ratione fegui, alia in præsentia in lucè edito, alimentu suppeditat, veru etiã similiter nunc G operatur, alit, digerit, excernit, omniaq; (vt semel dicã) in præsentia, vt prius, eadè ratione ministrat: a Medicu autè naturæ esse ministru, primariãq; esse illius artè quãdã, ac rite celebre esse dicitur illud, b Natura in omnibus auxiliatur: quin etiã naturã morbos iudicare, & naturas morboru esse medica- trices, à priscis sapiētibus abudè tradita, quid ego iteru superuacue repetar? quod. n. in præsentia vti- le est, in memoriã tantu reuoco, nõ alterius artè esse opus facere, alterius vitiu corrigere, sed eius- dè. Quod si & nõ eiusdè, at supra, medicinã ostendimus nõ artis vestes facientis, amulã quicq; quod prius nõ esset, procreare, sed artis laceras tritasq; vestes facientis assimilè. Explicauimus itè cõser- uationè esse duplicè, alterumq; ipsius genus, sub quo & præsens de tuenda sanitate tractatio repon- nitur, parum labefactata corrigere: idq; multos subterfugit, tanquam sit à curatio differens genus.

Quis Finis effectuarum artium, atque actuarum.

CAP. 27.

Ceterum id ipsum alicui finem esse putare, domu extruere aut vestem aut vas, aut sanitatè fa- cere, hominis est non potentis actionem fini præuiam ab ipso sine distinguere: quandoquidè non domu extruere id ipsum ipsius ædificatoriæ finis est, sed domus, quemadmodum neq; vestem texere, aut nauè coagmentare, aut grabatu aliorum ve vnuquodque fabricari, sed ipsum opus, quod quiescētibus iã à labore artificibus adhuc permaneat. Atq; ita effectiuæ artes ab actiuis tantu dissen- tiunt: actiuæ nanq; cum ab agendo desierint, finis quoq; vnã desijt. Nihil itaque in saltatoria præter ipsam actionè ostendere possumus, vt in fabrilis grabatu, in ædificatoriã domu, in medicina sanitatè. Non igitur ædificatio, quemadmodum saltatoria saltatio, ædificatoriã finis est, sed domus, res ab actione diuersa: itidem textoria neque textura, neque texere, neque vestis confectio, aut generatio, sed vestis. Pari ratione neq; productio, neq; generatio, neq; correctio sanitatis, medicina finis est, ve- rum hæc omnia actio quædã artificis cõmunis est, quæadmodu particulares erant secare, vtrere, arti- culos & extrema, quæ græci cola vocant, in aduersum trahere, effingere, deligare: & supra has etiã, atque cõmuniores manu operari, medicamento vti, & rationè victus præcipere: verum sanitas ipsa finis est, quem iam quiescente artifice demonstrare valemus. Quare neque sanitatè custodire, aut vi- tiatam emèdare, aut prorsus amissam recuperare, finis est, sed omnia hæc actiones sunt, finis autè est sanitas. At cõmunè generalem q; supra omnes hæc particulares actionè alius sanè alio appellat no- mine, omnes tamen vnũ idemq; significat: & qui sanare dicit, & qui sanitatè facere, & qui sanitatis effectiõnem, & qui sanationem, hi quoque idem, quod proxime positi sed alio modo dicunt: & me- dicationem morborum dicentes, aut curationem, aut agrorum medelam, aut mediusfidius mederi, aut morbos extirpare, aut sanitatem morbo pulso inducere: item omnia, quæ conueniant, facere dicentes,

A dicentes, & qui morbificas causas se expellere aiunt. Nemo. n. istoru finem, sed quæ finem præcedit, actionè dicit, perinde atq; si circa corpus ars quædã actiua saltatoriæ hisfrionicaq; similis versaret.

Non per materias, nec per præcepta Artes distingu.

CAP. 28.

Verum enimvero posteaquã multis rationibus artes non ex particularibus actionibus esse iu- dicandas assertum est, sed in vniuersales ac proxime ad finem esse recurrendum, deindeq; ab illis ipsis fines distinguere esse tentandũ, in sequenti disputatione ea est difficultas excutienda, num- quid & de ipsaru materijs eadem sit ratio habenda. Itaq; materia vna pluribus artibus subijci, vnaq; ars permultis vti materijs videtur: quandoquidè lignum nauium artificis, & carpentario, & machi- naru struitori, & ædes fabricanti, infinitisq; alijs cõmunis materia est: creta quoq; multaru est artiu materia, & lapides, aliãq; vniuersa. Itè verò medicæ artis, vna cum sit, infinitæ materiæ sunt, & cor- pus ipsum sanitatem accipiens, & cibi ac potus, & medicamenta omnia, & vocata diætēmata. Hæc igitur medicorum materia: corpus autè tanq; id, ex quo finis, aut in quo. Constat igitur non ex ma- terijs artes esse iudicandas: neq; enim, si quispiã alias cõmunes materias, vtq; aliquis dixerit, per acci- dens, alias vero proprias atq; propinquas lingulis artibus subijciens, quatenus corpus nostrum na- turale est, physica scientiæ subiectum esse dicat, quatenus salubre, medicinæ, quatenus euecticum, id est bono habitu præditu aut boni habitus capax exercitatoriæ, propterea alio quopiã, qñ sine, ar- tes distinguit. Nã corpus aliquod salubre dicere eius, q iã finè cognoscat, officiu est. Neq; etiã, siq; præceptis artes distingat, aliunde, qñ à fine potestate sumit initiu: propria nanq; cuiusq; artis præcep- ta finis constituit atq; diiudicat: quippe hæc artis propria sunt, quæ dignoscens aliquis ad finè asse- quendũ proficit. Siquidè grammatica, musica, fabrilis, & aliarum cuiusq; artium quæcunq; præ- cepta aut finem ipsum euidenter, aut quod in ipso melius, celerius ve est, præbere valent, hæc artis propria sunt, quæ vero ad finè assequendum cõferunt nihil, ea nequaquã artis propria dicèda sunt.

A sine Artes omnes distingu atque constitui.

CAP. 29.

Itaq; omni ex parte ad finem properare, ab eoq; artes iudicare præcipit ratio: propter huc enim & communibus actionibus, & proprijs præceptis atq; principijs differunt: nam hæc & secundu artium fines euariant. Quandoquidem sanitas finis est: hæc vero in calidis, frigidis, humidis, siccisq; consistit. In istis planè & materiæ, & contemplationis circa huius cognitionem principium versa- tur: sed dissimili ratione medicus physicusq; id tractat. Quod ipsum dissimiliter scilicet à scientia- rum sine cognitum est atque distinctum. Neque ab re semper finem ratio inuenit, omnium, quæ in artibus continentur, regulum atque iudicem. Nam cuiusq; artis constitutio inde sumit initiu. Quis enim medicinam constituere properasset, nisi sanitatis bonu prius optauisset? aut ædificatoriã, nisi hic domum: aut textoriã, nisi vestem prius expetiuisset. Quin & ars reliquas omnes constitutès hinc & ipsa accepit initiu. Alibi vero à nobis ostesum est, quo quispiam modo proposito sine suã ipsius artem per methodum comperiat. Eumq; qui præsentem librum exactè intelligere cupiat, in illo prius versatum esse necesse est: ita enim euidenter cognouerit sub vnam eandemq; contem- plationem vtranque partem incidere, salubre videlicet, atq; curatricem. Verum, si ego, quæ in alijs voluminibus à melatissime diligenterq; explicata sunt, in hunc omnia librum cõferre velim, Me- nemachi Menodoriq; libros me huius prolixitate superaturum ignorarem.

Artem circa humanum corpus correctricem esse probat, eiusq; partes enumerat.

CAP. 30.

Ceterum artem circa corporis bonum versantem prorsum vnam esse ex antedictis (vt arbi- tror) satis declaratum est, atque ex dicendis in posterum nihilo secius declarabitur, nõ tamen, quo ipsam nomine appellare oporteat, iam adhuc manifestum est. Neq; enim forsã medicatiua, neque exercitatoriã, sed aliud quippiam appellanda est, forsã autem & in totum ars ista, quemad- modu & pleraque alia, nomine caret, sed hoc quidem paulo posterius speculabimur. Verum vnũ esse humani corporis bonum, quicquid illud sit, sicut aliarum etiam omnium substantiarum, esse autem & de ipso artem vnam, siquid vnquam aliud, & id quoque verum esse confirmo, nec non & eandem vtrique methodum inesse. Vna igitur circa humani corporis bonum arte versante, in præ- sentia omnes eius particulas speculemur: nã sic & eius, quæ salubris vocatur, quæ sit potestas, prorsus dignoscemus, vt in hac etiam parte methodo aliqua videntes sectionem faciamus, genus artis corpus nostrum tractantis contemplaturi: At non in sola ipsa contemplatione finem eius situm esse, sicut arithmetica, astronomia, ac physica, sed quiddam etiam & circa corpus ipsum facere, nem- nem præterit: quod neque verò in ipsa actione desinat, quemadmodum saltatoria, postquam agere desijt, nihil ostendere valens, & id quoque omnibus constare arbitror. Igitur in confesso est eam inter effectiuas aut acquisitiuas esse collocandam, postquam neque inter contemplatiuas, neque inter actiuas inuenta est: sed neque inter acquisitiuas numeratur, qualis est ars illa, quæ harudine, & quæ hamo pisces capiat, vtq; in vniuersum dicam, qualis est venatoriã: aliquid enim eorum, quæ sunt, istæ capiunt, ac possident: nihil autem, quod prius non esset, ipsæ faciunt. Inter reliquas igitur effe- ctrices humani corporis ars reponitur. Istarum vero duplex officium est: aut enim aliquod inte- grum, quod prius non erat, efficiunt, aut ex parte vitiatum corrigunt. At, quæ nunc quaeritur, ars totum hominis corpus moliri nequit, sed per partes instaurare potest perinde, vt vestium ars factoria, neque ad eundem, vt hæc, penitus modum. Natura nãque & corpus fabricatur, & ipsum

* Codex græc. habet actiuam icauisatum.

A. Epid. cõ. 2. t. 5. l. 3. 112. f
B In lib. de Ali- mento. nõ lon- ge à principio.
C 6. Epid. cõ. 5. t. 1. 3. 187. f

imbecillum rursus confirmat, ut ars vestiaria: ipsius vero naturae ministra est ars, quae in praesentia e vestigatur. Cōcedatur igitur, ut procedat oratio, nos ipsam correctiuam appellare: sed aut multum corrigit, aut pauxillum: quae eius pars multum semel corrigit, medicatiua curatiuaq; nuncupetur: quae vero pauxillum, conseruatiua. Eius ipsius quoq; quae multum semel instaurat, permultrae sunt differentiae: omnis enim quantitas in multitudinem innumerabilem secari potest. At, quia, de ipsis dicere non est nobis in praesentia propositum, haec sanè pars dimittatur, illa vero, quae pauxillum emendat, diuidatur. At haec quoq; insignibus differentijs tripartito distingui videtur: aut enim exacte perfectaeq; valentem accipiens in hoc ipsum gradu conseruat: hanc autem partem euecticem, id est boni habitus seruatricem, vocant: alteram eorum, qui iam morbum euaserunt, resectricem, quam sanè & non nulli recentiorum medicorum analepticem, hoc est instauratricem, seu resumptricem appellant: inter vtrāque pars ea collocatur, quae ab ipsis proprie salubris nominatur, nam vulgo & conseruatiua simul & salubris dicitur. Tres igitur haec partes conseruatiuae modo enumeratae, analeptice, salubris: & euectice, sunt quidem omnes sub ea medicinae parte, quae exigua vitia tollit: inter se autem ratione maioris minorisq; differunt, magis enim parua castigat euectice, minus vero salubris, hac adhuc minus parua emendat analeptice. Quidam vero & quartam particulam adiecerunt, in hac conseruatiua, quae ab ipsis proprie prophylactice, id est praeseruatoria, vocata fuit, facultatem ei oppositam habentē, quae a morbo proxime liberatos recreat. Haec autem ambas accipit quodam modo esse naturae inter contrarias totius artis partes nemo ambigit, dico autem inter eam, quae magna vitia, & eam, quae parua dissoluit. Curatiua sanè pars q; magna vitia, euectice autem atq; salubris q; parua discutiat, id quoq; perspicuum est: in medio vero ambarum interstitio instauratiua nominata atq; praeseruatoria polita sunt, si ad salubrem euecticemq; comparentur, nō exigua vitia emendantes: si ad curatiuam, non magna. Propterea, & quicumque ambas has partes neutras appellauerunt, haud male mihi sensisse vli sunt. Sed de his alia est habenda oratio.

Ab initio postea quaestio solutio.

CAP. 31.

IN praesentia autem contemplatione de conseruatrice artis humanum corpus gubernantis parte tria diuisionis membra supponantur, vnum de corporibus secundum habitudinem valentibus: alterum de ijs, quae in habitu sana sunt: tertium de bono habitu praeditis. Primumq; instauratiuum appelleretur, nihil enim in praesentia cum illis de nomine digladiemur: secundū salubre: tertium euecticum, hoc est boni habitus conseruatiuum: duo priora in melius ducentia, in optimo statu tertium conseruans. Atq; his ita politis ab initio agitatae quaestiones meminerimus: erat autē (vt existimo) huiusmodi, vtrum ad medicatiuā, an ad gymnasticam, pars salubris vocata pertineret. Non absq; ratione igitur inter initia sermonis nostri diximus omnem quaestionem sub definitionē cadere: nam, quid sit medicina, quid gymnastica, cū nouerimus, non amplius difficile fuerit inuenire, ad vtram ipsarum salubris referatur. Ipsa quidē salubris quid nam sit, ita mihi manifeste explicauisse video: aut enim tota pars conseruatoria, aut ex illis tribus partibus vna, quae in medio veretur inter euecticem, s. vocatam, atq; analepticem, & est circa sanitatem in habitu: mihi quidem reliquum nihil aliud, quā de nomine, controuersia esse videtur, res ipsa autē minime in obscuro versari tantisper, dū superius declarata concedantur, ac fixa permaneant. Atqui cū ipsa strictim atq; per capita recensuerim, mox ad nominū interpretationē me conuertam. Quemadmodū igitur bonorum vestimentorum, adium, atq; calceorum, perinde & corporis vnā quandam artem esse constituto, cuius duas has esse partes, vnam efficientem, corrigentem alteram, amboq; haec naturae prius inesse, sed ipsarum alteri, corrigenti scilicet, humanā artem opitulanti: quae & ipsa bipartito diuiditur, in curatricē partem seu medicatricem, atq; in alteram conseruatricem, quae & salubris vocatur. Ipsius vero tres partes sunt, analeptice, euectice, ac toti generi cognominis salubris. Itaq; siue de tota conseruatrice parte, siue de eius particula, quispiam quaeratur, ad vtram artem pertineat, ad medicatricem, ne, an ad corporis exercitatoriam, totam rem prius (vt nunc ego feci) perstringentem, ita deinde ipsum explicare opus est. Quod, vna corporis ars cum sit, licet volenti eam medicinam appellare: sin hoc non placeat, exercitatoriam: sin id quoque displiceat, totam artem nomine carere dicens vnam eius partem medicinam, alteram exercitatoriam, appellato: si neque id probas, salubrem quandam artem curatiuae ex diuerso oppositam, eiusq; partes (si velis) diateticam gymnasticamq; dicit. Singula enim nomina si interpretare, ita vniuersum, quod quaerebas, indeptus fueris.

De Nominum significatione.

CAP. 32.

AT his auditis quidā, heus vir bone, dicit, nō quē admodū tu statuere volueris, distinguēda sunt nomina: sed vt recte habet, partitio faciēda est. Iterū igitur istis ita respōdēdū est: heus tu meminisse debes nostrā non amplius de rebus esse contēplationē, sed nominū explanationē nobis esse propositā, neq; id nos etiā tergiversamur: ac de nominibus nō his solū, sed & de alijs oibus illud in vniuersum pronuncio, nihil eruditū in mediū adduci posse. Sed, siue Aethyriōrū linguā vocabulū sit, ab ipsis Aethyrijs res discenda est, cui nomen illud indiderunt: siue sit Persarū linguā, aut Indorū, aut Arabū, aut Aethiopiū, aut omnino aliorū quorūcūq; illos percunctari oportet: nomē enim ipsum per se solum prolatum nihil indicat. Meam igitur sententiā accipisti. Ceterū non nulli asserunt ipsi, nomen aliquid significare, vnde huius rei causa ego permulta Celtarū, Thracum, Mysorū, Phrygumq;

A Phrygumq; nomina colligens iussi, vt à singulis rem significatā manifestarent: illis autē in sola Graecorum lingua id se posse facere dicentibus, hoc vocabulum, λυβία (latine portum dicas) proposuit: illis vero locū, vbi naues in statione quiescunt, significare affirmantibus, at Thessali, respondit, quod à nobis forū rerum venalium dicitur, ita nominat. Sed isti Thessalicā linguā scire se negabāt, tanq; sanè illud ipsum nō confitētes, quod ab initio dicebatur, nullū nomen, cui rei inditum sit, aliter posse cognosci, nisi ab ipsis impostoribus edoctus fueris. Ceterū aduersus ita dementes alia mihi oratio separatim scripta est: res ipsas vero discere volenti, & praecipue ac maxime huic veluti optimo operi studentī, rerū praeterea nomina mutae locutionis causa percipere cupienti, vsum Graecorum interpretabor. Neq; id in horum oīum nominibus oibus faciam: id nanq; enarratoriae cuiusdā, aut grammaticae peritiā, munus est: sed Attica potissimū nomina, secundo & Ionica me cognoscere fatebor, non nulla etiā Dorica atq; Aolica: sed in hisce linguis plura me ignorare, q; scire, in Attica vero plura me scire, q; ignorare concedam. Quod si tu & de nominibus loqui velis, Homerus vti que canit, Vir medicus multis alijs tibi dignior esto, Dira venena trahens, & pharmaca mitia fundens, Multa salubria miscens, & latalia multa,

B Doctior est cunctis medicus mortalibus vnus:

Vt pote arte medica languida corpora medicamentis manuariisq; opera curante.

De Diatetica: & quo tempore gymnastica & athletica exortae sint.

CAP. 33.

AN vero & alia tertia medicationis pars diatetica appellata Homeri temporibus extaret, ego nulla id coniectura assequi possum. Sed me vetustior, & quem magis Graecorum res nosse verisimile est, Plato philosophus antiquos Asclepiadas hac medicinae parte non admodum vfos esse asseuerat. Verum medicinae tres has esse partes, artemq; male habentia corpora curantem ab vniuersa gratia iatricem, hoc est medicinam, appellari, nemo ferē est, qui eat inficias. Gymnastica autē artis nomen Homeri seculo non dum repertum erat, neque quisq; omnino gymnasta (sicut medici nomen inuenies) vocabatur. Quemadmodum neq; etiā apud Platonem gymnasticae nomen frequenter reperire licet, sed paedotribam magis, q; gymnastam, huiusce artis professorem appellat: nā paulo ante Platonis tempora gymnastarum ars exorta est, quo etiā tempore & athletarum exercitatio emerit. Priscorum enim seculis vir vnus operarius naturalia munia exequens, vere bono habitu robustus in certamen descendens nō lucta modo, sed etiā cursu certauit, atque etiā duobus his, & iaculo praeterea, & arcu, & disco, & curru, alios vnus superauit: postea vero haec disiuncta sunt, qualemq; Homerus vnum Epeum fecit ad cuncta quidem secundum naturam munia obeunda omnium ignauissimum, sed strenuum pugilem, cuius artis in solis certaminibus vsum est, tales omnes euaserunt, neque arare, neque fodere, neque iter facere, neque aliud quicquam pacis, ac multo minus belli opus, egregie praestare valentes.

De bono habitu atletico & salubri, quatuorq; materijs corpus nostrum alterantibus.

CAP. 34.

Horum hominum bonum habitum in superioribus vituperauimus, artemq; pariter gymnasticam ipsos instruentem; aliumq; bonum habitum laudauimus tutissimum iuxta, & ad omnes naturales actiones maxime idoneum: cuius materiae effectiuae simul & conseruatiuae duae sunt, & salubris vocata victus ratio, & exercitatio. Quatuor nanque genere cum sint omnes materiae, à quibus corpus nostrum commutatur, manuaris functio, medicatio, exercitationes, ac victus ratio, vna est agrotis inutilis, duae vero secundum naturam sese habentibus. Aegrotans nanque in multis medicamina, manuum operam, victusq; rationem postulans, nulla ex parte exercitatione eger: exquillite vero sanus corpus exerceat, & certa quadam victus ratione viatur, necesse est, sed medicamenta; aut manus ministerium, non requirit.

Salubris artis partem esse Gymnasticam, & quid de ea Hippocrates & Plato scripserit.

CAP. 35.

Salubris igitur artis pars est gymnastica: abunde q; de vtroq; praecipit Hippocrates, quaecunq; de aeris natura, locorum, aquarum, ventorum; anniq; temporum noscenda sunt: item de cibis, potibus, atq; vitae institutis, accuratissime oia perscribens: ex istis. n. victus ratio, quam diatam Graeci vocant, integratur: haud secus & de idoneo tempore, magnitudine, ac qualitate nō exercitationis tm, sed et frictiois, satis disseruit. Plato à parte totum cognominare visus est, non salubrem artem, sed exercitatoriam appellans, tum quia exercitatio benevalentium praecipua ac propria est, tanquā nullo pacto ipsa agrotis ventibus, tum q; eam solam moderatore egere iudicauit: quāquidē exquisita sanitate fruens corpus naturalibus appetitionibus vtens, neq; in quali, neq; vsum tempore, quicq; sumendis cibis erroris committeret: sed de hoc alibi sermo habendus est. Quod autē & Plato aliā gymnasticam vt artis corpus regentis partem nouerit, aliam vero, quam nunc homines celebrant, ex his quispiam cōprehendere poterit: tibi. n. eius verba subiiciam, primaq; ea, quae in Gorgia ad hunc modum se habēt. Duae res cum sint, duas esse artes dico, vnam animā, quā ciuilem appello: alteram corporis, quā & ipsam vnam quo nomine appellem, non habeo: sed, vna cum sit corporis curatio, duas partes nomino, gymnasticam vnam, medicatricem alteram. Hoc loco vnam esse artem corpus curantē, quae duas principes partes habeat, dilucide Plato monstrauit: partesq; ipsius esse noiatas, totam vero noie carere, in optimūq; respicere, qui & bonus habitus dicit, ex hisce declarat. Quorū singula

lingula in eodem libro explicauit. Corpus sanè uocas aliquid & animam: quidni igitur & istorum E
amborum quendam esse bonum habitum non putas? Ego quidem. Quid uero, apparentem bonū
habitu, sed non uere honum: quod autem dico, tale est: Plerique corpore bene habere uidentur,
quos haud facile quispiam non bene habere sentiat, nisi medicus, aut gymnasticorū aliquis fuerit.
Et in sequentibus, optimum istos intueri. Quod uero sit iucundissimum ab obsoniorum condito-
re eorū, qui græce commotes, latine comptor dicitur, spectari, ipse late declarat.

De uitiōsa gymnastica, eiusq; bono habitu uocato Platonis Hippocratisq; sententia. CAP. 36.

Sed gymnasticam illā, qua instituiuntur athletæ, graui quidē nomine decoratam, sed flagitiosam
artē, non dum eousq; extra naturæ limites progressam, quousq; eam nunc protulerunt, iam ue-
ro non optimum finem, sed absolute uirium, quibus aduersarij prosterantur, incrementū libi pro-
ponere incipientē, in tertio de re publica libro vituperauit in hunc modum differens: Perfecto per-
louem inquit ille omnium ferè potissimum, si quidem ultra gymnasticam superuacua ista corporis
diligentia producat: nā & domui gubernandæ, & militiæ, & sedentarijs magistratibus in ciuitate
gerendis, incōmoda est: præcipuum uero ac maximum, qd ad oēs disciplinas, cogitationes, ac medi-
tationes capeffendas, per se ipsam difficilis est, capitis semper aliquas distentiones atque vertigines
reformidans, sapientiāq; studiū eorum ortus causam asserens. Quare ubi ipsa adest in uirtute exer-
ceri, atque probari, uindique impedimentum obijcit: efficit. n. ut homo semper se agrotum opine-
tur, neque de corporis habitu queri unq; desinat. Adhuc inferius euidentius gymnasticæ finem non
uires aduersarios prostermentes, sed usum ad naturales actiones, esse cōfirmat ita dicens. Ipsas qui-
dem exercitationes ac labores ad animosam naturæ partem respiciens, illamq; excitans, subibit po-
tius, quā uirium rationem habens, nec, quemadmodum alij athletæ roboris causa cibos potusq;
adhibebit. Vndique igitur Platonis sententiā perspicua est Hippocratis mentem de huiusmodi ar-
te gymnastica exquisite obseruantis, cuius finis est athletarum bonus habitus: ipsam enim tanquam
ad omnia ciuilia negotia inutilem vituperat: quod breui oratione ille complexus ita pronunciauit.

|| Affectio athletica non naturalis salubris habitus melior est: qd ipsorū uero maxime excellens affe-
ctio, ad quam potissimum properant, ad sanitatem periculosa est, quodq; id Hippocrati Platoniq;
ignotum non fuit, & alibi a nobis dictum est.

In gymnasticam uitiōsam rationibus Galenus inuehitur. CAP. 37.

Ceterum, qm̄ semel de hoc non uere bono habitu, deq; uitiōsa gymnastica sermonē institui, &
hæc de his q̄ paucissimis potero, persringā. Cum in quadam moderatione sanitas sita sit, hu-
iusmodi gymnastica intemperiem excessumq; molitur, multam & solidam carnem procreans, san-
guinisq; copiam q̄ tenacissimi adaugens. Neque. n. vires tm̄, sed etiam molem pondusq; corpori
adijcere conatur, ut hac etiam ratione aduersarius opprimi ualeat. Neque igitur amplius reperire
difficile est artem hanc omnibus naturalibus actionibus ideo esse inutilem, & alioqui periculis ob-
noxiam. Quod. n. in omnibus ueris artibus maximum studium est ad summum eius, quod appeti-
tur, peruenire, id in ista pessimum est, cum eam affectionem, quæ ex sententiā Hippocratis præter
naturam est, tanq̄ naturalem adipisci cōtendat. Siquidē naturæ bona, quo procedunt magis, crescūt,
atque augentur, eō meliora euadunt: nō naturalia uero omnia tanto deteriora sunt, quanto maiora.
Vnde istorum non nulli repente obmutescunt: alij sensum motumq; amittunt, ac penitus attoniti
sunt, mole ista præter naturam ac multitudine insitum calorem extinguente, liberumq; spiritui transi-
tum intercludente: quicunque autem ex ipsis mitiora patiuntur, extracto conceptaculo sanguinem
vomunt aut expuunt. Huiusce igitur boni habitus opifices, quorum hæc mirabilia sunt volumina,
quæ a corruptas aures habentibus in præsentia circūferuntur, iam prorsus ab hoc nostro libro able-
gemus, si quidem tu quoque charissime Thrasybule cognoscis, istos neque dignos esse putari, ut a
me responsum accipiant. Quid enim istis plus erit, qui heri aut nudius tertius præter naturam
crapulari atque dormire desierunt: ad tantumq; audaciæ peruenerūt, ut de rebus illis temere impu-
denterq; contendant, de quibus neque illi facile pronunciare audent, qui iam diu earum coheren-
tiam pugnantemq; naturā assequi studuerunt: Quod nam isti profundū eruditum graueq; præce-
ptum audientes condiscere poterunt? Mirādum esset mediūsfidius, si, cum neq; illi oēs, qui a primis
pueritiæ temporibus in optimis disciplinis uersati sunt, boni contēplationis huiusce iudices esse ua-
leant, illi, qui sese in certaminibus ad uincendum exercuerunt, degeneres aut ibi uictoria carue-
runt, ac repente gymnasticæ effecti sunt, soli mentis acumine præcellent. At qui uigilia cogitatioq;
nō rudis, magis, q̄ somnus, perspicax ingenium reddunt: idq; ab omnibus ferè hominibus, qm̄ om-
niū uerissimum est, adagiū decantatur, Crassus uenter subtilem mentem non parit. Forfan igitur
pulis adhuc solus sapientiā ipsis cōparauit, nam lutum, in quo crebrius uolutati sunt, quis sapient-
iæ conditore esse arbitretur, & sues cernens in ipso conuoluit: at non in latrinis, inter quas quoti-
die uitam traduxerunt, par est ingenij solertiam procreari: at qui præter hæc nihil aliud ipsi prius
agebant. Oem enim ipsorum uitam in hoc circo uersari cōspeximus aut edentium, aut bibentium,
aut dormientium, aut uentrem exonerantium, aut sese in puluere lutoq; uoluentium.

De uere gymnastica auctoribus, & sub qua parte medicina sit. CAP. 38.

His itaque dimissis (veras. n. artes & non sceleratas contēplaturi in hunc sermonem incidimus)
legitimæ

in lib. de Ali-
mento paulo
post dimidit.

A legitimæ gymnasticæ auctores iam accersamus Hippocrate, Dioclem, Praxagoram, Philotinum,
Eralistratum, atq; Herophilū, & quicumq; alij totā artem ad corpus pertinentem didicerunt. Proxi-
me uero Platonem loquentē audiuisti, eius nullū esse proprium nomen. Ne igitur totius artis cor-
pus curatis nomen quarito: neque. n. inuenies. Verum, si forte de ipsa sermonem habere in-
stitueris, contentus sis Platonem imitatus ita differere: Vna cum sit corporis curatio, duas eius par-
tes appello, unam gymnasticam, alteram curatricē: sanorum quidem gymnasticam, ægrotorum uero
curatricem. Sed illud magis consideratione dignum, Platonem nō salubrem artem curatrici in par-
titione opposuisse, quemadmodum antedicti oēs uiri fecerunt: quorum unus (si placet) in mine-
ro, qm̄ eius uolumina passim celebrantur. Inquit igitur Eralistratus in primo de tuenda sanitate:
Neq; n. medicus inueniri potest, qui sese ad tractanda salubria contulerit. Deinde subiungit: Crudita-
tes. n. ab aliquo affectu proueniētes, & ipsarū curationes, ad h̄ medicatiuorū non ad salubriū tracta-
tionē rediguntur. Deinde iterum progrediēs addit: Siquod uero in corpore uitū extiterit, propter
quod assumpta semper corrumpentur, & neq; in æque malos succos, ac sunt priores, conuertuntur,
h̄mōi affectionē medici est, non tuendæ sanitatis magistrū, dissoluere. Item paulo post: Præcipere de
his, aut has discutere, medicos, nō salubres decet. Videtur. n. iste non artem quandā solum, perinde ut
B alij oēs, sed et eius professorē salubrē appellare: quæadmodū, ut cenfeo, & medicatiuæ professorem
medicū uocat: ut artis corpus curantis, cuius nullum propriū apud græcos nomen erat, in duas prin-
cipales partes distributa, sicut ipsas partes medicatiuam salubremq; ita & earum professores medi-
cum salubremq; appellemus. Eodem modo autem & pleriq; alij medici nominibus vsi sunt.

Cur Plato salubrem Medicinam partem gymnasticam dixerit. CAP. 39.

Ceterum, ut uidetur, Platonis temporibus non dum græci aut artem ipsam, aut eius professorē
salubrem appellare consueuerunt. Neque. n. Hippocratis liber salubris, salubris inscribitur,
sed alter de rōne uictus, alter de aquis aere & locis inscribitur. Forsitan autē (ut proxime retuli) neq;
sanis opus esse rōne uictus Plato opinabatur, sed ipsis gymnasticā solum sufficere: neque. n. instau-
ratiuam partem, aut præseruatiuam, ad gymnasticā fortasse pertinere existimat: medias. n. ipsas (ut
dixi) collocatas, uiri uolueris, adijcere potes. Quod si & ipsas medicatiuæ adiungas, exigua erit sa-
lubris portio de aere, aqua, locis, exercitationibus, cibisq; tm̄ considerans: at qui neq; de cibis oibus,
sed de illis tantum, qui ad secunda fruentes ualitudine pertinent. Quin etiam fortasse, cum aeris re-
gionum aquarumq; notitiā medicus præoccupasset, utpote curatiua parte ante constituta, nihil
amplius de ipsis non solum medicis, sed etiam salubribus instituendis, præter artem exercitationum
C rationem tradentem discendum supererat. Quamobrem neque absurdum fuit & a parte nomen
habente totum appellari. Verum hæc de nomine est, non de re, disputatio.

Quomodo sit recte Medicina partienda. CAP. 40.

At si quispiam (quod & supra posui) id ipsum perspiciens non de re, sed de uocabulo, institum
esse sermonem, me & de hoc aliquid dicere præcipiat, melius eos facere dixerō, qui duas
totius artis principes partes salubrem curatiuamq; appellant: quandoquidem in diuidendi metho-
dis didicimus eiuſdem gr̄is res per opposita mēbra partiiri. Exēpli nāq; gratia de animalibus dicēs alia
esse aerea, alia aquatilia, si addat, alia rationalia, per absurdū euidenter faciet: nam prior partitio ignea
terrestriaq; adijci postulat, hæc. n. proportionē aeris aquatilibusq; respondent: secunda uero in di-
uidendo rōnalibus irrationalia opponi requirit, ac eadem rōne mortali quidē immortale, sero man-
fuetum, pedestri uolucris natatq; opponitur: extremæ nāq; absurditatis est animalium aliqua im-
mortalia esse dicere, aliqua pedestria, aliqua bipeda: Ad eundem sanē modū in arte corporis præside-
si quis eā partiens inuenire partes querat, & ægros curantē medicatiuā, sanis consulentē salubrē, ap-
pellabit. Quin immo et melius, ut & nos antea dicebamus: Ars corporis curā h̄m̄ emēdatrix cū sit,
qua parte magna uitia corrigit; medicatiua seu medicatrix nominabitur: qua uero exiguas noxas
D tollit, ideoq; præ exiguitate, num̄ et ab initio corrigit, sensum subterfugiens, cōseruatrix dicet: quin
et aptius a materijs has partes morbidā, siue ægritudinalē (ut ita dicā) unā, salubrē alterā appellaue-
ris. Quod si rursus uelis salubrē seu cōseruatiuā partiri (utroq; n. modo licere appellare dictū est) a
subiecta ipsā materia in tria diduces, ut supra retulimus, in relectricē uocatā, & in salubrē fm̄ spēm,
præterea & in boni habitus effectricē: nā lingulis dictis partibus, ppria materia subijcēt, unī fm̄ ha-
bitudine ualens corpus, alteri fm̄ habitū, tertiarē bono habitu præditū: accidit. n. ipsa corpora eodem
cum partibus artis noie appellari. Quod si fm̄ auxiliiorū materias artem hanc salutarcm, cōseruatricemq;
distribues, in quatuor partes secabitur, una si quidē in assumptis: altera in ijs, quæ sunt: tertia
in ijs, quæ euacuantur: quarta in forinsecus occurrantibus uersatur: per hæc enim sanitas custoditur.
Pars igitur salubris artis in ijs, quæ assumuntur, uersans, ciborū potionumq; ad sanitatis custodiām
pertinentiū scēntia est: quæ uero in ijs, quæ euacuantur, sudores, deiectiones, urinas; in uniuersumq;
omnia, quæ corpus nostrum excernere debet, considerat: quæ exterius incidētium est, aerem, aquā,
saluāgenem, mare, oleum, aliaq; huiusmodi oia speculatur. At quarta pars artis, quæ superest, in ijs,
quæ aguntur, posita, exercitationibus, appellatisq; græce epitideumatis, hoc est studijs, continetur:
in somnitas nāq; & uigilia, somnus, uenus, ira, curæ, lauatio, ex hoc genere sunt. Atque singulo-
rum enumeratorum salubrium quantitas, qualitas, occasio, dignoscenda est.

Quæ

A* aliqui eodi-
ces h̄m̄ τῶν
id est ipsorum,
aliqui uero αὐ-
τῶν id est ipsā.

B* medicati-
uam.

C* In græco
codice ea lectio
uidetur esse me-
lior, quæ hēt
ἔρας, non autē
ἐκ, ut legendū
sit, atque ita in
aque &c. & in
codicis manu
scripti h̄m̄ ἐκ.

Quenam vera ars gymnastica dicenda sit, qua vitiosa.

CAP. 41. E

Quantula igitur salubris artis pars est de exercitationibus scientiarum rectius. n. puto gymnastica ars appellabitur, quae omnium exercitationum facultatis cognitio est. Nam, quae ad palastram solum pertinent, cognoscere, perquam exiguum est, omnibus mortalibus minime utile. Quandoquidem nauigare, fodere, metere, iaculari, currere, saltare, equitare, venari, armis certare, ligna findere, baiulare, & agrum colere, omniaque alia secundum naturam facere, quae lucta exerceri, melius est. Unde tibi iam intueri licet non modo salubris artis portuunculam esse gymnasticam, sed etiam gymnasticam minimam esse particulam luctandi studii, huiusque cognata athletarum professio & affectionis cuiusdam non naturalis effectiua, vitiosamque artem sibi propositam habens, optimum quidem boni habitus finem praefereferentem, sed omnia alia potius, quam bonum habitum producentem. At huius improbae artis ista misere luctantia repente scientissimi cuae sunt: vera autem legitimaque gymnastica Hippocrates & nuper cum ipso enumeratus illustri virorum coetus peritus est. Quoadmodum vero ad curatiuam partem pertinentia non rite omnia ab omnibus simul tradita sunt, perinde & de exercitationibus non vera omnia praecipia tradidere: verum in praesentia perperam de ipsis locutos castigare propositum non est, sed gymnastica nomen declarare, quod scilicet haec facultatum in exercitationibus politarum, quemadmodum & medicamentaria facultatum in medicamentis repertarum, scientia quaedam est: ambae enim hae partes a materijs denominationem sortitae sunt, sicut & aliae, quas paulo ante recensui.

Reprehendit malam medicinam diuisionem.

CAP. 42.

Atque hinc eos male sentire constat, qui in diuidenda tota arte gymnasticam medicatiuam opponunt: illa namque a materia, haec a generali communique actione appellationem habet: nam primae actiones singulares sunt, veratro aut scamonio, exēpli causa, purgare, venam soluere, os excidere, inedia indicere, cibum exhibere: post haec aliae coiores, ac iam viles, medicari, manus opera vni, rationem vitiosam instituire, omnibusque istis coe mederi. Quoadmodum, ut puto, iterum actionibus circa sana corpora accommodatis omnibus cois est conseruatio: ac, quisquis per diuisionem medicatiuam conseruatiuum opponit, cognatorum oppositionem facit: vtrumque, n. ab actione notatum est: quoadmodum rursum a subiecta materia morbosum atque salubre: ab auxiliorum autem materia medicamentarium ac gymnasticum, hoc est exercitatorium: illud enim morboli & medicatiui pars est, hoc salubris & conseruatiui.

De proportione artium seruientium & dominantium.

CAP. 43.

Ceterum hoc loco diligenter mentis acies excitanda est, ne gymnasticum palastraeque praefectum eundem nos efficere, totiusque gymnasticae particulam quandam luctatoriam (ut ita dicam) constituere nos praetereat: quandoquidem, & qui luctas omnes & frictionum singillatim omnes actiones rite obire valeat, Giste panifici, coquo, aedificatori proportione respondet, facere quidem panes, obsonia, edes scientibus, minime tamen, quid in ipsis optimum sit, quid non optimum intelligentibus, quam ue facultate ipsorum vni quodque ad sanitatem habeat, non dignoscantibus. Nempe ars, quae corpus humanum curat, ut crebro ante repetitum fuit, vna est, aliae vero huius materias comparant: neque, n. alutarij cerdones, quibus calceatis, quibus sine calceis ambulare melius sit, nouerunt, sed neque, quibus calceari quidem melius est, quo tamen calceorum genere uti debeant, conseruatiuum habent. Id autem Hippocrati haud ignotum est: cuiusdam, n. babilis luti calcantibus calceari praecipit, non tamen ipse arbylas coficeret. Quoadmodum neque imperator galeam, loriam, hastam, clypeum, gladium, aut ochreas conderet. Praeterea neque aedificator de excelsa aut humili domo quicquam nouit, aut de conuersa ad occidentem, aut orientem, aut ad aquilonem vergente & frigida, aut ad austrum & calida, aut tenebrosa, aut illustri, aut de humili eius parte, siue superiore, aut de humida, vel sicca, sed quae utilitate ista singula, quam ue noxam afferat, prorsus ignorat. Perinde ut panifex etiam, cuius purissimus panis, cui furfuraceus, cui multus aut paucus, quo ue tempore sit dandus, ignorat, ipsos vero panes egregie conficit. Eadem ratione & coquus tenet, hordeum, alicam, betam, aut aliorum aliquid, nullius ipsorum vires cognoscens, est tamen apta reddere peritus est. Id genus artes materias omnes arti corporis curatiuae subministrant, quoadmodum his ipsis aliae, panifici quidem frumentum agricolae, furnum furnifex, arborum succifor ligna, carpentarius abacum, carpentario autem ipsi, rursum alius aliciam, amulsum alius, item alius ligna: aralarario cerdoni iudem cultrium fabrilis ars, coria pellium concinnatrix pedis effigie (calopoda graeci vocant) carpentaria aedium quoque structori sculptores, lapidaria, laterum figuli, & carpentarij illi quidem lapides, isti lateres, hi vero ligna idonea praeparant. Omnes igitur id genus artes mutua ope indigent, & perfectioribus materias ipsas, ex quibus finem suum allequuntur, suppeditant: & instrumenta optima, per quae illas adornant, efficiunt.

Quomodo alijs artibus Medicina praesit.

CAP. 44.

Omnia autem, ceu quaedam architectonica ars, corporis curatiua praesidet: si quidem aedificatoria, ut tales quaedam aedes extruat, praecipit, cerdonicam calceum, panifici panem, culinariae obsonium, alijsque singulis, ut quaeque apta est, quid actura sit, imperat. Sed huiusce artis corpus curantis, salubris appellata pars est, cuius quadripartito diuisa, partis vnius gymnastica parvula est. Ea igitur tot artium veluti quaedam princeps habetur, equestri sane, quoniam equitare oporteat, venatoriae similiter, & vniuersim cuiuslibet alij animalia captant, cum ipsarum vius postulat, modum, occasionem, qualitatemque demonstrans: haud absimili ratione & fodientibus, & metentibus, & ligna cadentibus, & nauigantibus, & saltantibus, & quodcumque aliud agentibus praesidens ipsa dominatur atque imperat.

De

De arte Paedotribica.

CAP. 45.

Vna quaedam inter id genus artes & illa est, quae in luctationibus versatur: appellemus autem eam, si lubet, graeco vocabulo Paedotribicam. Haec enim eorum nihil intelligens, quae ad utilitatem noxamque corporis faciunt, decentes, varias, sternendi vim habentes, facilesque ac minimo labore apprehensiones simul ac motiones, haud minus, quam saltatoria, comperit. Verum haec corporis curationem non usurpat: at ista paedotribica, nescio quomodo, praenimia sensus hebetudine, veluti seruus attonitus, in optimum herum, gymnasticam scilicet, insurgit. Quemadmodum si quis grauis armaturae miles, aut eques, aut sagittarius, aut funditor, aut iaculator, Imperatori aciem struenti, armanti, & in praedium educenti, rursumque receptui canenti, pertinax aduersetur: insaniret, n. & iste, si Imperatorem ad priuatas actiones prouocans atque laceffens, in istis praestantior inuentus, aut communicari sibi imperium dignum putaret, aut suam ipsius artem imperatoriae partem existimaret: nihilo secius, arbitrator, & paedotriba insaniat, aut gymnasticam scire se, aut eius partem possidere per suum, cum minister tantum sit: ut enim miles artis imperatoriae, sic paedotriba gymnasticae minister est. Ipse namque, quatenus exercet, exercitatoriae: quatenus vero luctandi artem exercet, alterius cuiusdam professionis minister est, quam ego prostratoriam (recenti vocabulo) appello. Non solum autem eos ita appellant, qui athletas exercent, sed etiam gymnastas: nihilo minus secundum rei veritatem aliud est ars paedotribica, quemadmodum sagittaria: prostratoria vero, qualis est imperatoria: at gymnastica, qualis est medicina: duabusque artibus praepositis haec singulae deseruiunt. Ita enim & alutaria, ut militi alicui optimum calceum parat, ab arte imperatoria docetur: ut ad sanitatem vero idoneum struat, ab arte corporis gubernatrice admonetur. Nec non & culinaria salutare obsonium medico salubrique concinnat: gustatiui vero iucundum ac voluptarium non amplius id arti cuiuspiam, sed adulationi potius cuiusdam finem sibi non sanitatem, sed voluptatem proponenti, igitur & luctatoria id, quod sanitatem optimum est, salubribus & gymnasticis vocatis adipiscitur: quod autem ad affectionem athleticam pertinet, illi vitiosae arti sapienter me repetitae, se ipsam quidem gymnasticam appellant, rectius autem prostratoriae nuncupatae nanciscitur. Lacones vti que & ipsum Cabbalica, id est vim sternendi habentem, nominant: eumque magis cabbalicum, non qui robustior, sed qui magis in hac arte versatus fuerit, nominant.

In vitiosam gymnasticam inuehitur.

CAP. 46.

Verum enim uero omnis bene instituta respublica hoc genus artis odit, ac detestatur, quae omne vitae robur vimque prostrat haud in bonam affectionem corpora traducens. Ego utique plebicumque multis athleticis, qui praestantissimi esse videbantur, quique multas in certaminibus coronas meriti sunt, me ipsum valentiorum esse expertus sum: quandoquidem in omnibus itineribus faciendis, in militaribus actionibus, magis praeterea in civilibus atque rusticis negocijs inuites prorsus reperiebantur. Si quando vero & amico aegrotanti assistere visum veniret, in consulendo, simul speculando, auxiliando omnium erat ignauissimi, atque hac ratione a suis quidem minime ingenio differunt. Nihilominus tamen inter hos infelicissimi nullaquam vnquam victoria insignes repente se ipsos gymnastas nominant: deinde (ut arbitrator) inconcinna barbaraque voce non minus, quam sues, vociferantur. Non nulli autem ipsorum & de frictione, aut de bono habitu, aut de sanitate, aut de exercitationibus volumina scribere aggrediuntur: deinde de illis agere contradicereque audent, quae nullo vnquam tempore didicerunt, ut quidam proxime in Hippocratem inuectus, tanquam non recte de frictione tractantem. Verum non nulli, qui aderant, medici & philosophi ad me venientes, ut totam ipsius huiusce rei rationem explicarem, a me petierunt: quod cum fecissem, omnium primus Hippocrates hunc locum optime tractasse visus est. Tunc gymnasta ille sponte nullo docente eruditus in medium repente prodians, puerumque exuens nos cum iussit fricare atque exercere, aut de frictione exercitationibusque tacere: deinde clamans dixit, Quando enim vnquam Hippocrates in caueam ludorum, quando in palastram descendit, qui neque forsitan rite oleum infundere sciebat? Ad hunc sane modum iste vociferabatur, & alioqui neque tacens audire, nec, quae dicebantur, intelligere poterat. At nos praesentibus per ocium diserebamus improbum illum hominem perinde facere, ut coquus ac panifex de puillana ac pane disputare audentes, deinde clamitantes, quando Hippocrates in culina aut pistrino versatus est? Paret igitur mihi placentam, aut panem, aut iusculum in olla condiat, atque ita deinde de ipsis sermonem faciat.

Cur tota Ars humanum corpus regens Medicina, eiusque professor Medicus vocati sunt. CAP. 47.

Igitur fortasse dixeris, cur Hippocratem omnemque ab ipso manantem sectam medicos nominamus, si non vniuersae arti corporis gubernatrici, sed soli eius parti, quae laborantibus optulatur, id nomen indidimus? Videtur enim totam artem complecti, ut neque eam partem, quae de exercitationibus est, negligat. Hanc huiusce rei fuisse causam suspicor, quoniam, cum prima totius artis pars curatiua, quod & maxime necessaria esset, constituta sit, deinde per multum ocium conseruatiua salubrisque vocata et adiecta fuerit, totam artem a parte denominari contigit, quemadmodum, & in alijs plerisque fieri solet. Quandoquidem & geometras appellamus non circa planas solum figuras, verum etiam circa solida versantes: nullusque his temporibus inuenitur, qui, ut geometra, sic & stereometra nominetur, sed nomen defecit. Ut etiam salubrium non corporum,

Aliter, aut ostrem.

AD THRASYBVLVM

porum, non ciborum dico salubrium, sed virorum ista scientium ab Erasistrato medicis ex aduer-
 fo distinctorum. Pariter & trierarchas veteres graeci trirēmum principes nuncupabant: nunc vero
 iam omnes vtcunque naualis exercitus duces, etsi trirēmes non sint naues illae, eo nomine appellāt.
 Huiusce rei quoddam simile circa medicinam atque medicos euenit: à prima enim constituta par-
 te, vt & ipsa tota corporis gubernatrix ars, medicina, ipse artis professor, medicus nominaretur, tem-
 pore procedente effectum est. Quamobrem neque ab re nunc quispiam interrogatus, cuiusnam
 artis pars sit illa facultas, quae tuendae sanitatis notitiam tradit, medicinae respondere poterit: latius
 nanque fuso & amplificato vocabulo neque dum partem, sed integram humani corporis artem si-
 gnificante, Hippocrates, & omnes, qui hac tempestate florent, iure medici nomen inuenerunt, ar-
 tisq; ipsius duas maximas partes agnoscunt, curatricem scilicet atq; salubrem: itemq; salubris ip-
 sius partem esse gymnasticam sciunt, quemadmodum à nobis supra disertum est. Itaque, sicut Hip-
 pocrates, Diocles, Praxagoras, Philotimus, atque Herophilus totam corporis praesidem artem, vt
 ipsorum testantur volumina, callebant, ita sanè ediuerso Theon, atq; Trypho vitiosam illam athle-
 tarum artem tractantes, quemadmodum item & ipsorum libri declarant, preparationem quoddam
 exercitium nominantes: rursus aliud partitionem, aliud vero perfectum, item aliud apothera-
 piam, quærentesq; num secundum talem circuitum fatigare, atque exercere atletam oporteat, F
 aut secundum alium modum: profecto & eorum me capit admiratio, qui hoc tempore atletas exer-
 cent, quando eos salubrem facultatem suae ipsorum artis partem esse, dicere audio. Quando enim
 hæc neque verae gymnasticae pars, sed contra salubris facultatis illa pars sit, quid opus est de flagitio-
 sa istorum arte dubitare? Quæ cum neque artis corpus curantis villo modo pars esse possit, cuidam
 præterea exercitationi praesidet, quæ non solum à Platone atque Hippocrate, verum etiam ab alijs
 omnibus medicis atque philosophis contemnitur.

FINIS SECVNDÆ CLASSIS.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo

Omnes sunt quaterniones præter aa, qui est ternio.

VENETIIS, APVD IVENTAS